

Poštnina plačana v gotovini

MENTOR

DIJAŠKI LIST

LJUBLJANA

1928-29

L. XVI

16. LETNIK

NOVEMBER 1928

ŠTEV. 3

MENTOR izhaja vsakega 15. v mesecu desetkrat med šolskim letom. List urejuje Blaž Poznič, izdaja Prosvetna zveza, oblastem odgovarja dr. Jakob Mohorič. Tiska tiskarna »Slovenija«, za tiskarno odgovoren Albert Kolman, Ljubljana, Celovška 61.

UREDNIŠTVO in UPRAVA je v Ljubljani, Gradišče 4. Vsi rokopisi in dopisi, ki se nanašajo na vsebino lista, naj se pošiljajo na uredništvo, naročnina in reklamacije na upravo. Rokopisi se ne vračajo.

CELOLETNA NAROČNINA za dijake 30 Din, za nedijake in zavode 40 Din. Plačuje se naprej. Posamezna številka 4 Din. — Številka čekovnega računa pri poštni hranilnici v Ljubljani 14.676.

Za Italijo znaša naročnina 10 Lit za dijake, 15 Lit za druge in se plačuje po italijanskih čekovnih položnicah »Katol. misijonov« v Ljubljani, za Avstrijo 4 S za dijake, 6 S za druge in se plačuje po avstrijskih čekovnih položnicah »Katol. misijonov«, za Ameriko 1 dolar, za druge kraje 4 švic. franke. — Iz inozemstva se more pošiljati naročnina tudi v priporočenem pismu. — Številka ček. računa za Italijo: 11 1670 (položnice »Katol. misijonov« v Ljubljani), za Avstrijo: B-156.644 (položnice »Katol. misijonov« v Ljubljani).

POVERJENIKI, ki so naročili list za več dijakov skupaj, morajo javiti naslove vseh odjemalcev upravi. Plačevati pa smejo list — ako jim ni mogoče poslati vse naročnine naprej — v trikratnih obrokih, in sicer pred izdom tretje številke prvo tretjino, pred izdom šeste številke drugo in pred izdom devete številke zadnjo tretjino. Poverjeniki dobijo za vsakih 10 plačanih izvodov enajstega zastonj.

PORAVNAJTE NAROČNINO!

Vsebina štev. 3.

Leposlovje in poučni članki:

J. K. Rejec, Med Scilo in Karibdo, Povest v zgodbah, (Dalje.)

Iv. Dolenc, Med Nemci. Potopis s slikami. (Dalje.)

M. Prezelj, Kažipot skozi prirodopisno zbirko v ljubljanskem muzeju. S slikami. (Dalje.)

Ouls, Ko se je porajala Jugoslavija. Prizori iz dijaškega življenja.

Delo najmlajših:

Viktor Zmaga, Sprejem, Črtica.

Milutin Milič, Na grobu matere. Pesem.

Naši pomenki:

Razpis nagrad. — Literarni pomenki. — Razna obvestila.

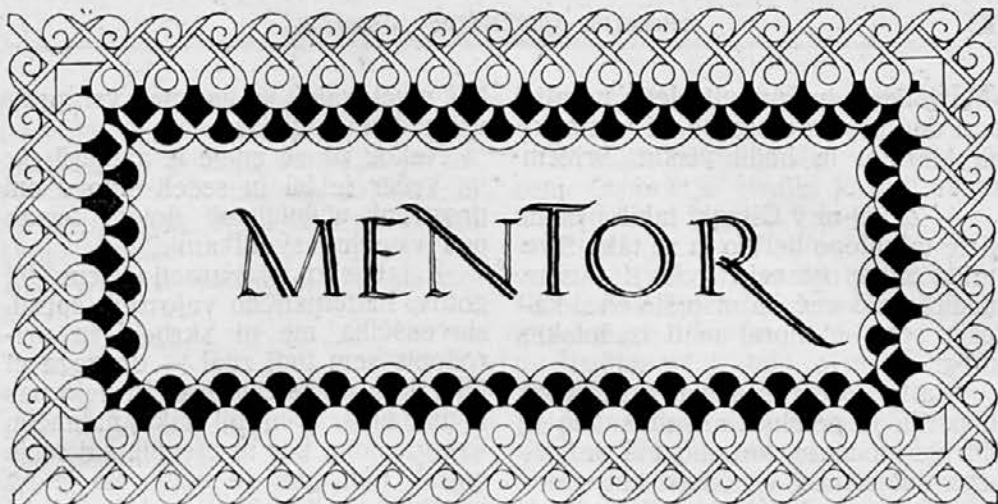
Šah:

Otvoritev partije. — Inozemski turnirji. — Listnica urednika.

Šale in uganke:

Smešnice. — Nove uganke. — Rešitev uganek.

Na ovoju: Inserati.

J. K. REJEC:

Med Scilo in Karibdo.

Povest v zgodbah.

III. Zgodba o postu.

»Lepo je bilo v Alojzijevišču...«

Poslušal sem prijatelja in pred mano je vzrastlo goriško Alojzijevišče ob Ulici soškega mosta; sredi vrvenja na dvorišču sem bil, videl vodjo in prefekta, videl skrbne sestre, slišal vztrajne vaje ob klavirju in zategnjene glasove starega harmonija v prostrani učilnici, v lepo, prijazno kapelo sem vstopil in ko se je tam ob njej oglasil zvonec, sem gledal, kako drevijo iz vseh koncev in krajev gojenci k vratom, ki vodijo v jedilnico, a se jim nikamor ne mudi, če kliče isti zvonec k učenju... Pogledal sem v spalnice, ko je smrčalo v njih, da so se stene tresle, in zjutraj sem jih videl, ko je sto rok tekmovalo, kdo bo svojo slamnjačo prej postlal in uredil. In še sem zjutraj spremljal urejeno vrsto čez Placuto in skozi Semeniško ulico ter po Verdijevem korzu mimo ženskega učiteljišča na gimnazijo, iz katere je šumelo kakor iz panja...

Dve leti alojzijeviškega življenja, veselega in vedrega v zavodu in na izprehodu sem videl in doživljal ob prijateljevi besedi in bilo mi je, ko da so vzrastle ob meni palme in lovror in šelesteli v rahlem vetru, ki veje skozi nje pod južnim goriškim nebom, polnim solnca.

»Lepo je bilo...« je vzdihnil spet prijatelj zamišljeno in nadaljeval:

»Ono drugo leto, ko sem bil v prvi, smo imeli prefekta, ki je bil tam gori iz naših krajev; prijazen je bil in vsi smo ga imeli radi, počasni in prevdarni Gorjani, šegavi Vipavci, brbljavi Brici in trdi Kraševci. Menil se je z vsakim in še igral se je z nami. Jaz sem bil najbolj vesel, ko nam je bral kako novo knjigo.

Nekega dne — popoldne je bilo, ko smo dobili vsak svoj kos koruznega kruha in ga s slastjo grudili — je stal v gorenjem koncu dvorišča in okoli njega je bilo nekaj tretješolcev in četrtošolcev, ki so bili že kakor gospodje v zavodu. Približal sem se. Novo knjigo je kazal prefekt,

»Marjetice«, in čudovito lepo nam je bral ono pesem o ciganu, ki je zmaknil klarinet in hodil piskat križem svet...

— Zakaj ni v Čitanki takih pesmi, ki se tako lepo berejo in so tako žive in kar same ostanejo v glavi! — sem mislil in nič več mi niso šle one, katerih sem se moral učiti iz šolskih knjig.

Šla je jesen in zima z božičem in prišla je pomlad in velika noč je bila že za nami, ko smo bili deževnega dne zbrani v učilnici eni v pomenku, drugi ob šahu, tretji ob dami, četrti ob domini, peti ob knjigi, šesti v prerekanju in v laseh, da jih je moral prefekt miriti. Jaz sem slonel ob oknu in bral. Pa me pokliče sestra Anakleta izpred kuhinje:

»Kotar, na, Gorico' nesi gospodu prefektu!«

Tekel sem, vzel list in nazaj se mi ni mudilo. Pregledal sem ga in ko sem ga dal prefektu, sem prosil, da bi nam bral pesem, ki je v podlistku. Nič ni odgovoril, a preden je minil prosti čas, je že pripovedoval, kako zatirajo Madžari Hrvate in kako jih tlači ban Hedervary. Vsi smo poslušali in ko nam je obrazložil razmere na Hrvaškem, je rekel:

»Zdaj pa poslušajte!«

V učilnici je zavladal popoln mir in prisluhnili smo.

Z ognjeno, navdušeno besedo je bral prefekt Gregorčičevo prigodnico »Za Hrvate — naše brate!« Vse je razvnela, v vseh je vzbudila domorodsko zavest in ob etnografskem zemljevidu Evrope smo ugotavljali potem, da nas Slovanov tujci ne bodo zmogli, ko pride dan, ki smo si ga želeli in ga sanjali... Jaz sem svoje navdušenje še tisti večer izlil v verze in jih skrbno prepisal v notes, v katerem danes z obledelimi črkami pričajo, quo sint tempore nati...

To sem ti povedal, da boš vedel, kako dobrega prefekta smo imeli, in

boš umel, zakaj so ga imeli vsi, prav vsi radi in tudi jaz.

Nekoč pa se mi je le zameril.

Večer je bil in sedeli smo v oni prostrani učilnici ob dolgih mizah pod visečimi svetilkami.

Z latinsko preparacijo sem bil gotov, matematično vajo sem spisal, slovenščina me ni skrbelo in prirodopis sem tudi znal — drugega ni bilo, časa pa še celo uro. Prefekt nas je nadziral, a ni bil tako natančen kakor vodja, ker ni utegnil, saj se je moral tudi sam še učiti, ko je bil bogoslovec. Kadarkoli je bil on med učenjem pri nas, sem bil vesel, lahko sem nemoteno pisal...

Tako sem tudi oni večer potegnil iz miznice zvezek in prešel v ogenj. Pisal sem zgodbo o kresu, ki smo ga pred dvema letoma napravili tam gori doma nad našo vasjo. Dokaj strani sem imel že napisanih in hotel sem končati. Živo mi je bilo vse v spominu, zamaknil sem se in pero je teklo ko za stavo. Nič nisem videl sošolcev ob mizi, nič nisem bil več v Alojzijevišču, pri kresu sem bil, sekali smo grmovje, ga valili na grmado, ki je rastla in rastla in bila na večer pred sv. Ivanom ko ogromna kopa in smo jo od dvamajstih strani vžgali in vriskali in peli, ko je plapolal mogočni kres in še smo devali v preščipke šibre, jih ožgali in potem glasno vzklikajoč metali nizdol v dolino, kamor so padale v svetlih lokih, kakor bi se utrinjale zvezde...

Bližal sem se že koncu.

Ali me je prefekt opazoval ali me je kdo zatožil in izdal, kaj delam, nič ne vem. Nenadoma sem se zdrznil, pero mi je zastalo — pred mizo je stal prefekt in iztegnil svojo belo roko...

Prestrašeno sem ga pogledal. Tovariši na desni in levi in pred menoj so se muzali in videl sem, kako čakajo, da bi že prefekt imel moje pisanje in jim ga po učenju bral, da bi se smejali na moj račun

in me vlekli. Pa niso dočakali. V trenutku sem zgrabil zvezek, odprl miznico, ga potisnil vanjo in jo zopet zaprl ter porinil stolico bliže in se oprijel mize, da bi tako zavaroval svojo tajnost.

Prefekt je prebledel, jaz pa zagorel v obraz.

»Kaj imaš?«

Molk.

»Pisal je, povest je pisal,« so se oglasili sosedje tiho, a vendar dovolj glasno, da je šlo do sosednih miz in še naprej, tako da so postali vsi pozorni in gledali, kaj se godi ob prvošolski mizi.

»Daj sem!« je ukazal prefekt.

Še bolj sem porinil stolico k mizi in se stisnil k nji, ker videl sem, kako se nekateri pripravljajo, da bi ustregli prefektu in mi izmaknili zvezek. Res me je eden prijel, ne da bi mu prefekt kaj rekel, a sem se ga otresel.

»Mir!«

Trdo in jezno je zaklical prefekt; po učilnici je namreč zašumelo in zaropotalo — vstajali so, da bi bolje videli, kaj bo. Ko se je pomirilo, je stopil prefekt k meni, še vedno bled — jezila ga je moja trma — in me skušal pregovoriti, da bi mu dal, kar sem skrnil. Zaman je bilo prigovarjanje. Za ves svet bi se ne bil podal, ker sram me je bilo, da bi bral kdo, kako sem popisal svoj rojstni kraj, svoje prijatelje in vse naše delo na Pologu in še oni večer, ko je tako lepo in mogočno zaplapolal naš kres. Topla resničnost je bila namenjena onim, ki so jo živeli in bi je bili veseli, ko bi jo brali, ne pa njim, ki bi se jim široko razlezele ustnice v pomilovalen in rogajoč se smeh, ob katerem bi moral povestiti pogled in rdeti v svoji kotarski zadregi, zakaj pomagati bi si ne mogel.

Ko je videl prefekt, da ne gre zlepa, je poskusil zgrda. Zgrabil me je, a tiščal in držal sem se ob mizi

kakor mačka in solze so mi prišle v oči...

Prefekt je popustil — zmagal sem, čeprav je sledila kazen, ki je dotlej nisem poznal.

Post!...

Drugo jutro sem bil ob kavo in še ob oni lepi kos koruznega kruha popoldne.

Bridko mi je bilo, a nisem tožil. Samozavestno sem prebolel to svojo prvo literarno bridkost in mislil na Prešerna — od sošolca, ki ni bil v zavodu, sem ga bil kupil in ga nosil vedno pri sebi — in se z njim tolažil, da pevcu vedno sreča laže, in bil prepričan, da sem na pravi poti, ki pelje tja, odkoder so se blestela velika imena...

IV. Zgodba o zaplembi.

»V drugi šoli sem bil sprejet v deško semenišče, ki sem se mu kmalu privadil. Lepše je bilo ko Alojzijevišče, prostornejše, bolj gosposko. Bilo je na drugem koncu mesta, na severni strani ob vznožju gradu. Visoko obzidje ga je ločilo od ulice, s katere so vodila vanj ogromna vrata, ki so pa bila redko odprta, ker poleg njih so bila manjša, skozi katera smo hodili in jih je odpiral vratar Janez, ki je imel v posebnem poslopju svoj krojaški »ateljje«. Ob velikih vratih je rastle visoka cipresa. Od vratarjevega doma do zavoda se je razprostiral skoraj nepregledno dolg prostor, ki je bil razdeljen v dvorišče, posuto z belim peskom, in v vrt, v katerem so po gredah rastle in cvetele od zgodnje pomladi do pozne jeseni vseh vrst rože, ki jih je gojil ravnatelj in skrbel zanje pozimi v cvetličnjaku onstran velikega vodometra. Med dvoriščem in vrtom se je vlekla dolga brajda trte, ki smo je bili veseli, ker je zastirala pogled na steze med gredami. V gorenjem kotu vrta sta se dvigali še dve cipresi, pod

katerimi smo najrajši postajali. Poslopje je bilo visoko in mrko, saj je bilo nekoč menda vojaško skladišče, in neznatno nizek se je zdel prizidek, v katerem je bila učilnica za nižje razrede in še kapela. V pritličju je bil ob vhodu velik vestibul, na desno učilnica za najvišje tri razrede in onstran nje ob dolgem koridorju refektorij za sedemdeset gojencev in še za ravnatelja s prefekti. Za poslopjem se je vlekel na dolgo in široko drug vrt, poln lovora in trte in kostanja in med njimi so se vile steze, po katerih smo se ob prostem času sprehajali v rajonih, določenih po razredih. Visoko gori ob obzidju, ki je mejilo naš vrt od nadškofovega, v katerega so vodila črna železna vratca, so se smeli sprehajati samo šestošolci, sedmošolci in osmošolci. Zavidali smo jim to in težko čakali, kdaj bomo smeli ponižni drugošolci tja gori, odkoder bi lahko gledali v mesto in — prostost...

Gojenci smo bili Slovenci in Furlani in smo se dobro razumeli.

Najbolj vesel sem bil pultov v učilnici. Vsak je imel svojega. Ob njem se je nemoteno učil, lažje bral dovoljene ali nedovoljene knjige in tudi — pisal, ne da bi mu tovariši gledali pod pero. In tudi prefekti ne...

Tedaj sem se že oglašal v »Vrtcu«, bil naročen na »Zoro«, »Dom in svet« in »Katoliški obzornik« in se že navduševal ob moderni, ki me je vsega prevzela. In nisem bil osamljen: še trije, štirje tretješolci — med njimi poznejši Pastuškin — so se ukvarjali z verzji; v zboru višjegimnazijcev, ki so se zanimali za slovstvo in vedeli za to in ono literarno posebnost in že poznali tudi razne priznane psevdonime, nismo imeli besede, a ta in oni se je le zanimal za nas in nam marsikaj povedal, zlasti

poverjenik »Doma in sveta« in »Katoliškega obzornika«.

Rezultat našega zavodnega literarnega delovanja so bili »Začetni verzji«, ki so izhajali v mesečnih zvezkih in sva jih v pretežni večini polnila jaz in Pastuškin pod raznimi psevdonimi. Če se ne motim, so izšli štirje zvezki, nadaljno izhajanje je onemogočil »tiskar«, ki nam je odpovedal...

Še preden so »Začetni verzji« prenehali, sem pokrenil v svojem razredu eksterni list, vse obširneje in svobodneje zasnovan. Obsegal naj bi pesmi in povesti in bil ilustriran. Sotrudnike sem tudi dobil in ko je bilo gradivo zbrano, ga je prevzel v »tisk« in ilustriranje danes znani Domen.

Prva številka »Pomladnih cvetov« je s svojo opremo in vsebino vse navdušila in krožila je iz rok v roke, dokler je niso prebrali. Drugo številko so nestrpnost čakali, ker zanimal jih je uvodni »roman«, ki je bil še ilustriran in je pod naslovom »Plačilo nezvestobe« mnogo obetal... Ker je bilo gradiva dovolj in Domnu ni manjkalo dobre volje in ni računal s časom, je bil v štirinajstih dneh že drugi zvezek »natisnjen« in v branju.

Topot pa ni šlo gladko.

Sošolec Deskljan je bil tako nepreviden, da je med učenjem v semenišču brezskrbno bral naš list, nič hudega sluteč. Zasačil ga je prefekt in mu list zaplenil. Zaman smo ga prosili, naj ga vrne. Ni ga. Bral ga je, rdel in majal z glavo. Po učenju ga je izročil ravnatelju, strogemu gospodu, ki ni poznal šale. (Ne bom ga popisoval — Šorli in Pastuškin sta ga že!)

Trepetal sem, kaj bo, ker urednik sem bil in še nekaj mojih zaljubljenih pesmi je bilo v listu pod polnim imenom. Zlasti sem se bal za

»Rano«, ki je nastala med počitnicami in govorila o — prvi ljubezni:

En pogled iz kora
vrgel sem na te,
puščica Amora
ran'la je srce...

Rana je velika,
ktero ima srce,
treba je zdravnika —
to si ti, dekle!

Tisti večer je šel mirno in mirno je minil tudi drugi dan do pete ure popoldne, ko se je začelo učenje. Usedel sem se, ko smo odmolili, k pultu in odprl knjigo.

Tedaj je stopil k meni prefekt — Furlan je bil — in s čudnim nasmeškom mi je rekel, naj grem k ravnatelju v pisarno.

Prebledel sem, vstal in potrj šel med vrstami pultov proti vratom.

»Dobro se drži!« so mi dajali pogum oni, ki so vedeli ali vsaj slutili, kam me pelje pot.

Ko sem bil v veži, sem postal, ker prav nič nisem vedel, kako naj se zagovarjam. Prefekt je odprl vrata in ko je videl, da se mi ne mudi, je stopil za mano — pa ga nisem čakal: že sem jo ubiral po stopnicah, prišel v prvo nadstropje in poln groze potrkal na ravnateljeva vrata.

Ali je spoznal po plašnem trkanju, da sem jaz, ali me je čakal? Slovenski je zaklical: naprej! — čeprav je sicer najrajši govoril nemški ali italijanski; bil je renegat, kar smo Slovenci ugotovili po njegovem priimku in mu grozno zamerili, da ga ni po naše pisal.

O ta »naprej!« Tak je bil, da bi se zrušil ob njem in nič dobrega si nisem obetal. Trepetajoč sem pritisnil za kljuko in počasi, počasi odprl vrata in še preden sem jih zaprl, sem pozdravil. Nič ni odzdravil, samo vstal je izza pisalne mize, me grdo pogledal in stal ves grozen meni nasproti, da sem zgubil zavest prostora in časa in se mi je za-

me glilo pred očmi. Bilo mi je, ko da se pogrezam in ni več rešitve.

»Ali veste, zakaj sem vas dal poklicati?« je rezko vprašal.

»Dobro se drži!« mi je nena doma švignilo skozi možgane in kakor bi šlo za nekaj, ki ni vredno besede in razburjenja, sem dvignil glavo, pogledal ravnatelja naravnost v oči in dejal:

»Ne vem gotovo, a zdi se mi...«

Tako mirno sem odgovoril, da sem se začudil; ravnatelju se je pa zdel moj odgovor predrzen. Razdražil ga je in je vzkipeł. Udaril se je ob boke in bolj kričal, ko govoril:

»Tako, ne veste gotovo, zdi se vam... Meni se pa zdi, da ste do kraja pokvarjen in nehvaležen človek, za kakršne ni prostora v našem zavodu!«

Oddahnil se je, jaz sem bil pa spet majhen in sem povetil oči...

»Da,« je povzel, »za take ni prostora pri nas!«

Segel je na mizo in vzel »Pomladne cvete«.

»Kaj le mislite, da se ukvarjate v teh letih s takimi stvarmi! Mi smo bili v osmi, a nam ni prišlo kaj takega ne v misel, kaj šele, da bi pisali romane, pesmi o dekletih in podobnih neumnostih! In vi ste urednik — tu stoji, pisano je, in ste odgovorni za list in za vse, kar je v njem. Ali ste vprašali mene za dovoljenje, da bi smeli list izdajati, ali ste vprašali gimnazijskega ravnatelja?«

»Ne,« sem priznal.

»Tako upoštevate gimnazijski disciplinarni red, tako naše zavodne predpise in tako mene, ki vas navajam k lepemu, vzglednemu življenju?«

»Nisem mislil, da je to tako hudo in tak prestopok...« sem se drznil zagovarjati.

»Boste pa sedaj vedeli! Glede gimnazije vam ne maram škodovati, glede zavoda pa vedite, kakor sem

že rekel: za take dijake ni naš zavod!«

»Gospod ravnatelj...« sem hotel prositi.

»Nič! Pišite domov, naj pridejo starši, da bodo videli, kakega sina imajo in da vam poskrbijo drugo stanovanje.«

»Gospod ravnatelj... oče je v Rumuniji... in mama je sama doma — ne bo mogla priti... Ali ne bi lahko povedal vsega bogoslovcu Soku, ki je od nas?...« sem se domislil in vprašal, da bi tako prepričal doma žalost in mogoče le odvrnil pogubo, ki me je čakala.

Takega odgovora in vprašanja menda ravnatelj ni pričakoval. Nekoliko je pomislil, odložil »Pomladne cvete« na mizo in dejal odsekano:

»Dobro. Jutri je sobota, popoldne pojdite v bogoslovje in povejte gospodu Soku, naj pride v ponedeljek k meni. Za zdaj sva opravila!«

Poklonil sem se in odšel.

V učilnici je zavladovala velika radovednost, kako sem opravil pri »starem«. Ni se mi ljubilo razlagati, kratkobeseden sem bil in prav nič nisem bil ponosen, da sem postal junak večera in naslednjega dne, za katerega so se zanimali prav vsi Slovenci in Furlani od druge pa do osme in se zgražali nad slovenskim prefektom, ki je z zaplembo povzročil pogibeljno zadevo.

Kakor izgubljen sem bil in tudi drugi dan, ko sem se vrnil od svojega rojaka-bogoslovca, nisem prišel še k sebi. Edino na Domna sem se zanašal. Iz Sovodenj je hodil v šolo in zmenila sva se dopoldne, da bi se v skrajni sili preselil k njemu.

Pa ni bilo treba.

Ko smo se s sobotnega popoldanskega sprehoda vrnili v zavod, dobili svoj kos kruha in so se drugi še igrali na dvorišču ali se v skupinah pogovarjali, sem jaz samotni in zamišljen hodil po koridorju od refektorija do kapele v pritličju, dokler

ni pozvonilo k študiju. Učiti se mi ni ljubilo — saj je bila drugi dan nedelja — v odprto knjigo sem strmел, da so plesale črke pred mano. Nakrat sem vzel pisemski papir in začel pisati pismo mami. Povedal sem, kaj se je zgodilo, in rekel, da pridem domov in da bo tako še boljše. Ko sem končal, sem še enkrat prebral. Ob misli, kako bo mami, ko dobi pismo in prebere, kaj sem vse zagrešil, me je obšla neznanska žalost in raztrgal sem svoje pisanje. V verze bi rad izlil svoj obupni položaj, pa se nisem drznil. Utegnili bi me spet zasačiti in bilo bi še huje.

Študij ob sobotah je bil krajši, ker smo imeli še pred večerjo pridigo z večernicami. Proti koncu je prišel ravnatelj v našo učilnico in kmalu potem je pozvonilo. Zgrnili smo se v kapelo.

Sedel sem v drugi klopi na levi pri zidu. Tam spredaj na naši strani je bila na pridvignjenem prostoru miza, izza katere so nam pridigali.

Topot je pridigal ravnatelj.

Ne spominjam se, ali je bil drugi dan evangelij o izgubljenem sinu, vem le, da je ravnatelj porabil to priliko in dolgo, dolgo govoril o njej.

Nič ga nisem gledal, samo s povešeno glavo sem ga poslušal in bilo mi je, ko da seka drva na meni. Vsaka beseda je bila udarec, ki me je zadel. »Samo radi mene, samo radi mojega prestopka pridiga danes to!« sem bil prepričan in sproti rdel, ker sem še mislil, da gledajo vsi name.

Ko je končal, sem se oddahnil in se zamislil. Hitreje kakor sicer so mi minile litanije, hitreje so odpeli Tantum ergo in Genitori, že je zvončkljalo, že je bil blagoslov, že je odšel ravnatelj za ministrantoma v zakristijo in že so se praznile klopi po vrsti od osmošolcev, ki so bili v zadnjih na desni, preko sedmošolcev in šestošolcev in petošolcev

na isti strani in onih od četrte do druge na desni.

Prišlo je do naše klopi. Vstal sem in odšel za drugimi, a ne na hodnik pred refektorij, kjer smo vedno čakali na ravnatelja, da je on prvi vstopil, za njim prefekti in potem mi po vrsti. Do prvih pultov v učilnici sem šel in tam zaokrenil na levo skozi stranska vrata, ki so držala v hodnik pred zakristijo. Tam sem obstal in čakal.

Ravnatelj je stopil iz zakristije. Nič nisem čakal, da bi se ustavil in me vprašal, kaj hočem. Približal sem se mu, se mu poklonil in začel:

»Gospod ravnatelj, kakor se je vrnil izgubljeni sin k svojemu očetu, tako prihajam jaz k vam in vas prosim, da bi mi odpustili...«

Toliko in nič več, samo ves potr

sem stal in gledal ravnatelju v obraz. Videl sem, da se mu je strogi obraz umilil, v očeh mu je zalesketalo:

»Naj bo,« je rekel mirno, »a glejte, da se spet kaj takega ne ponovi!«

Poklonil sem se mu in odšel je po hodniku proti refektoriju, jaz pa v učilnico in po ovinku dalje, da ne bi moral vstric njega in še kaj govoriti.

Vse teže dveh dni, ki je tako usodno pritiskala name, da sem že računal z vsemi možnostmi, sem se srečno oprostil in najrajši bi zavriškal.

Ko so zvedeli po zavodu, kako sem ravnatelja omehčal in se rešil, mi skoroda niso verjeli, potem pa so me prepričevali, da sem prevejan in da bom dober politik.«

(Dalje prih.)

I. DOLENEC:

Med Nemci.

2. V deželi »parskega Tesla«.

a) Na Chiemskem jezeru.

(Bivališče Gorazda in Hotimira. — Grad blaznega kralja.)

Pri tem naslovu se bo gotovo ta ali oni bravec začuden vprašal, češ, kakšno jezero je pa to in zakaj je tako znamenito, da piše o njem Mentor. Samotistim, ki so podrobneje študirali zgodovino pokristjanjenja Slovencev, se bo bržkone zasvitalo: A — to je jezero, na katerem je otok Awa, kjer sta se v sloveči šoli vzgajala Gorazd in Hotimir in kjer sta tudi prejela krst. Tako so brali v Grafenauerjevi Kratki zgodovini slov. slovstva (str. 3), ta ali oni morebiti tudi v Grudnovi Zgodovini slov. naroda (II. izd., str. 64). Spomnili se bodo, kako je slovski karantanski vojvoda Borut okoli l. 745. poklical Bavarce na pomoč proti Obrom in kako so se potem res Slovenci z bavarsko pomočjo rešili tega sovražnika, a morali za plačilo priznati

bavarsko vrhovno oblast. V poroštvo svoje zvestobe je moral Borut poslati na Bavarsko kot talca svojega sina Gorazda in nečaka Hotimira z nekaterimi drugimi odličnimi Slovenci. Izrekel je željo, naj bi se oba mladeniča vgojila v krščanski veri, kar se je tudi zgodilo. Tako so prišli Slovenci do prvih svojih krščanskih vojvod: Gorazda (750—753) in Hotimira (753—769). Moja želja je bila, da bi si ogledal otok, ki je na tako izreden način zvezan z zgodovino slov. naroda. Ko sem se torej vozil po železnici iz Salzburga v München, sem prekinil vožnjo na postaji Prien nekako v sredi med omenjenima mestoma ter sem se odpeljal s posebno lokalno železnico h Chiemschemu jezeru, kamor sem dospel v 8 minutah.

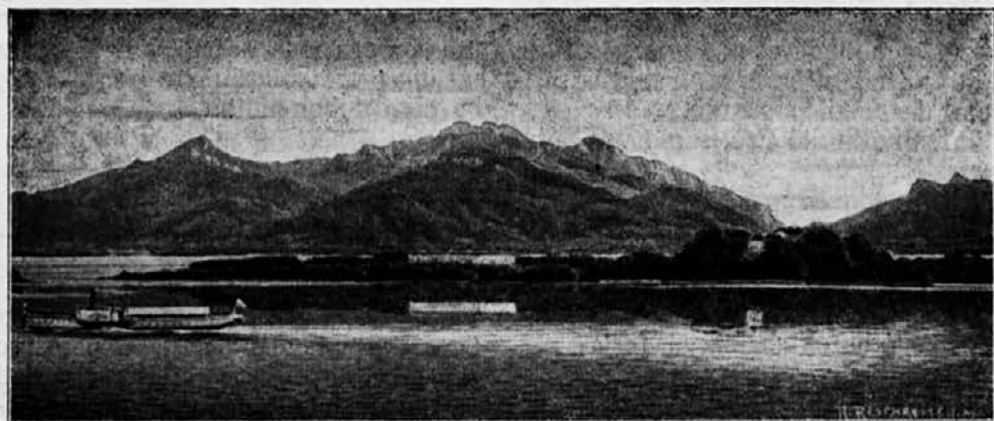
Preden pa govorim dalje o Chiemschem jezeru, prosim bravca, da si ogleda sliko teh krajev. Od desne proti levi vidi tri otoke. Največji je prvi; imenuje se Herreninsel ali Herrenwörth, torej

»moški otok«. Na njem opaziš velik grad, ki se zrcali v vodi. O tem gradu bomo pozneje obširneje govorili. Nato sledi majhen otok — samo 2.75 ha meri — ki je brez človeških naselbin. Pravijo mu Krautinsel (»otok za zelenjavo«). Razmeroma najbolj obljuden je pa tretji otok, Fraueninsel ali Frauenwörth (»ženski otok«), na katerem opaziš poleg samostana s cerkvijo ob obrežju še več drugih poslopij. Mogočno ozadje tvorijo daleč za močvirnim obrežjem vrhovi Alp.

Kateri izmed teh treh otokov je torej Awa? Po pravici moram povedati, da

Gorazda in Hotimira kupil na »ženskem otoku« in kjer sem trdno pričakoval pojasnila glede Awe.

Tedaj sem se obrnil še na najvažnejši vir za zgodovino Slovencev v tej dobi, na Kosovo Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Berimo vendar, kaj poročajo najstarejši pisani viri! Ti pa tega sploh naravnost ne poročajo, da bi bila Gorazd in Hotimir bivala na Chiemskem jezeru, pač pa izvemo, da je bil Hotimirov krstni boter (»compater«) »duhovnik Lupo, kateri je bil od solnograškega škofa postavljen čez otok Au v Chiemskem jezeru« (»Lupo pres-

Chiemsko jezero z otoki »Herreninsel,

se mi ni posrečilo to dognati. Kajti danes se nobeden izmed otokov ne imenuje več tako in tudi v nobeni izmed knjig, ki sem jih vprašal za svet, nisem mogel brati, da bi se bil kdaj kateri izmed otokov tako imenoval. Imena Awa ne pozna ne Meyerjev konverzacijski leksikon ne razni »vodniki« za tuje po teh krajih ne specialno delo Abtei Frauenwörth und ihre zwölfhundertjährige Geschichte (Nach Quellen herausgegeben von den Benediktinerinnen der Abtei Frauenwörth in Chiemsee), ki sem si ga bil nalašč radi proučavanja »internacije«, oziroma »konfinacije«¹

¹ Med svetovno vojno so pri nas nekatere ljudi, ki so se zdeli politični ali vojaški

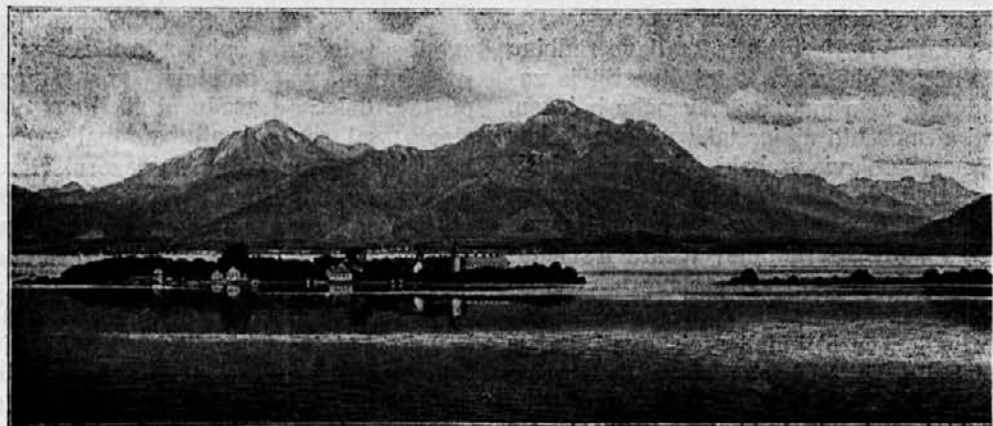
byter ordinatus de Iuvavense sede in insulam Chemingi lacus, quae et Auua vocatur«). (Št. 225.) No torej! Sedaj sem pa izgubil skoro še sleherni povod, da bi iskal otok, ki ima že kar troje malce različnih imen: Awa, Au, Auua. Saj ni niti nad vsak dvom gotovo, ali sta bila

oblasti nezanesljivi, a niso bili vojaki, internirali ali konfinirali. Interniranci so bili kje zaprti, konfiniranci so pa lahko stanovali doma ali pa na kakem kraju, ki ga jim je oblast odkazala, samo oddaljiti se niso smeli iz kraja svojega bivališča. Tako n. pr. so pisatelja Franja Maslja-Podlimbarskega leta 1916. konfinirali v trgu Pulkau v Nižji Avstriji; oddaljiti se je smel iz omenjenega kraja 5 km daleč.

Gorazd in Hotimir sploh tam! In vendar pravi upravičeno Kos v opombi k omenjeni številki 225: »Verjetno je, da sta se na otoku Au mudila tudi Gorazd in Hotimir, ko sta prebivala na Bavarskem.« To je res zelo verjetno. Na tem jezeru je bival Hotimirov krstni boter Lupo, zgodovina nam poroča, da je bila na otoku tega jezera prva šola na Bavarskem in da so prihajali vanjo od vseh strani mladi plemiči, in slednjič — otoki na Chiemskem jezeru so kakor ustvarjeni, da čuvajo talce! »Moški otok« ima 11 km dolgo obalo, okrog »ženskega otoka« pa prideš v 20 minutah. Treba

Najzanimivejši odgovor mi je dal Kluge, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache, ki pravi, da je beseda Au istega izvora kakor latinska beseda aqua (voda) in da pomeni: voda, dalje zemlja, ki je tvorba vode, in končno — otok. Po tem takem je Awa izraz, ki je primeren za vse tri otoke na Chiemskem jezeru.

Boga mi, sedaj naj bo pa te učenosti dosti; kajti sicer mi zaspi tudi najvestnejši Mentorjev bravec. Tudi če se dá vprašanje Awe nesporno rešiti — oziroma če so ga Nemci že rešili — je v ta namen treba čisto drugačnih znan-

Krautinsel in Fraueninsel. V ozadju Alpe.

je bilo samo čolne varno spraviti, pa ni mogel noben talec uiti.

Dobro torej! Verujmo Grudnu, da je solnograški škof Virgilij »poslal slovenska kneževiča v sloveči samostan svetega Odrešenika na otoku Awa v Kiemskem jezeru, kjer je bila sloveča šola«. A na katerem otoku je bil »sloveči samostan«? Meyerjev konverzacijski leksikon pravi, da je bil moški benediktinski samostan ustanovljen na »gospoškem otoku« l. 766. (— torej 13 let po Gorazdovi smrti! —). Abtei Frauenwörth pa meni, da je bil najstarejši iz zgodovine znani moški samostan na »ženskem otoku«. Rezultat je torej zopet: Ne vemo, kateri otok je Awa.

stvenih sredstev, nego so danes meni na razpolago. Če se je dijak iz tega razmišljanja kaj naučil, se je pač tega, kako težko, včasih nemogoče je priti kaki zgodovinski malenkosti do dna, zlasti če gre za davne čase.

Toda tisočev in desetisočev, ki prihajajo vsako leto na omenjene otoke, ta vprašanja prav nič ne brigajo. Niti ne vedo ne zanje. Na »ženskem otoku« je še danes samostan benediktink, čigar začetki segajo nazaj v l. 773., ko ga je ustanovil baš iz Prešerna znani »parski Têsel« (vojvoda Tassilo II.). L. 1928. je vprašala v samostanu slovenska družba, ki je prišla sem nekoliko dni za menoj, ali vedo kaj o bivanju Go-

razda in Hotimira. Odgovor se je glasil, da ne, pač pa da prosijo, naj se samostanu sporoči, če Slovenci kaj vemo o tem, kajti potem bo stvar prišla v novo izdajo knjige Abtei Frauenwörth in pomnožila vrsto zgodovinskih znamenitosti, ki so zvezane s temi otoki.

Tujce vodi na Chiemsko jezero nekaj čisto drugega: glavna privlačna sila, teh otokov je bajnokrasi »Schloß Herrenchiemsee«, ki smo ga že omenili. Sezidal ga je bil v letih 1878—1885 nesrečni bavarski kralj Ludovik II. in razkošno opremil z dragocenimi umetninami, tako da je danes ves grad samo ogromen muzej umetnin iz slikarske, kiparske in stavbarske stroke.

Ludovik II. je bil iz kraljeve rodbine Wittelsbachovcev. V tej dinastiji je zahtevala zelo mnogo žrtev neka bolezen, ki ni morebiti nikjer tako usodna, kakor če se pojavi v kaki vladarski hiši: namreč blaznost. V teku enega samega stoletja je zbolelo za to boleznijo nad 20 članov te rodbine! (Clara Tschudi: König Ludwig II. von Bayern. Reklamova izdaja str. 138.). Predaleč bi nas zavedlo, če bi hoteli preiskovati, kaj je pahnilo Wittelsbachovce v to strašno nesrečo: v koliko je bilo temu krivo lahkomišelnost življenje in v koliko je rod propadel radi ženitve z bližnjimi sorodniki ali pa s člani dinastij, ki so bile nagnjene k duševnim boleznim. (Starši Ludvika II. so bili n. pr. v sorodu s knežjo rodbino v Hessen-Darmstadtu, v kateri je bilo tudi več duševno bolnih.) Vsekako je napovedoval neki francoski specialist za duševne bolezni že l. 1867. o takrat dvaindvajsetletnem kralju, da se bo razvila pri kralju blaznost. Kralj je sam dobro vedel, da je dedno obremenjen. Njegove zle slutnje so se zlasti povečale, ko je zblaznel njegov edini brat Oton. Ogibal se je ljudi, celo s svojimi ministri je pričel občevati le pismeno. Najrajši je samotaril na svojih dragocenih gradovih, katerih je sezidal več: najslavnejši med njimi je grad Herrenchiemsee. Strahovite vsote je vtaknil v te stavbe. Svetovalce, ki so

mu branili, je odpuščal iz službe. Ko mu l. 1886. niso hoteli dovoliti ministri novih milijonov za njegove gradove, predvsem za grad na Chiemskem jezeru, je ukazal ministre aretirati. Ministri so pa sporazumno s člani kraljeve rodbine dali kralja preiskati po specialistih za duševne bolezni, ki so ugotovili, da je kralj blazen. Odvzeli so mu vladarske posle. Kmalu nato si je vzel kralj sam življenje: utopil se je v Starnberškem jezeru (13. junija 1886). Tragedija nesrečne žrtve dedne obremenjenosti je bila končana... Zdravniki so preiskali možgane mrtvega kralja in ugotovili, da je bila njegova duševna bolezen neozdravljiva.

Če ti je vsaj v glavnem znana ta zgodba o duševno bolnem kralju, stopaš s sočutjem po samotah »gospoškega otoka«: daleč od gradu ni nikakega poslopja, saj se je kralj baje bal vsake ladje, ki bi bila vidna na jezeru. Grad ni dovršen. Zamišljen je bil v ogromnem obsegu po vzorcu pariškega Versaillesa. A kralj je bil mrtev — najprej duševno in nato še telesno — preden je bila stavba izdelana. Nasledniki niso nadaljevali zidanja. Ohranili so to, kar je bilo povsem dogotovljeno; tiste dele gradu, ki so kazali še gole stene in sirovo opeko, so dali podreti.

A še to, kar je ostalo, je ogromno. 3 marke (približno 40 Din) sem plačal, da me je uslužbenec — seveda z mnogimi drugimi obiskovalci vred — vodil (skoro bi bil rekel: podil) v približno 40 minutah skozi sobe, od katerih ima vsaka svoje posebne dragocenosti. Nobenega smisla bi ne imelo, če bi jih skušal naštet. Saj nisi smel v nobeni dvorani toliko obstati, da bi si bil posameznosti le malo natančneje ogledal. Omenim naj samo 77 m dolgo zrcalno dvorano, ki jo je razsvetljevalo 2500 sveč! (Ob času, ko so jo zidali, še niso poznali električne razsvetljave, pozneje pa niso, kakor rečeno, ničesar spreminjali.) Grad ima dve bajno lepi kraljevi spalnici; v eni ni spal kralj sploh nikdar, v eni pa vsega skupaj 23 krat. Ko sem čul od uslužbenca, ki nas je spremljal, skoro never-

jetno trditev, da je samo predragocene zastore v neki sobi izdelovalo 300 ljudi skozi sedem let (!), se mi je utrdilo mnenje, ki sem ga imel o gradu že takoj ob posetu prvih znamenitosti: Tisti, ki je zidal ta grad, se je norčeval iz denarja in človeškega dela!

In vendar mu tega ne moremo očitati: iskal je utelje v svoji strahoviti nesreči, katere ni bil sam kriv. Bodočnost je pokazala tudi, da z zidavo gradov kralj ni trajno oškodoval dežele, v kateri je vladal, čeprav je bil vtaknil v te gradove vse svoje premoženje in bil zapustil še 14 milijonov mark dolga, kar je bila za takratne čase velika vsota. Kajti njegove gradove so spremenili takoj po kraljevi smrti v muzeje; zakladi, katere je Ludovik II. tako skrbno in

ljubosumno prikrival očem množice, so postali javnosti dostopni in ves svet je plačeval visoke vstopnine, da si jih je smel ogledati. Brezdvomno je prišlo radi teh dolgov na Bavarsko več denarja, nego ga je bila ta dežela izdala za gradove.

Prijatelj! Če hočeš imeti prav živo ilustracijo k Schillerjevimi besedam: »Das Herz wird mir schwer in der Fürsten Palästen« (»Srce mi postane težko v knežjih palačah« — Die Braut von Messina), si oglej čuda umetnosti v Ludovikovih gradovih, zraven se pa vmisli v nepopisno nesrečo duševno bolnega kralja, s katerim bi ne bil menjal zadnji dninar, ki je nosil malto pri zgradbi teh čudes sveta!

(Dalje prih.)

M. PREZELJ:

Kažipot skozi prirodopisno zbirko v ljubljanskem muzeju.

Prvi obisk.

Kako radodaren je naš muzej! Ogle dati si hočeš zoološko zbirko, a preden dosežeš do nje, lahko že na hodnikih preštudiraš to in ono. Ako bi hoteli vse nebrojne predmete, ki so razstavljeni po hodnikih, namestiti v dvoranah, bi morali muzejsko poslopje dvigniti najmanj še za eno nadstropje. V enem dopoldnevu si ne moreš natančno ogledati vsega, kar ti zanimivega nudijo samo hodniki ljubljanskega muzeja, zato ti svetujem, da se nikjer ne ustavljaš, ampak greš naravnost tja, kamor si namenjen, zlasti še, če ti je za obisk čas odmerjen in imaš za spremljevalce četo zastopnikov onega stanu, ki mu pravimo nadobudna mladina. Zagotavljam te, da ne boš zlepa dosegel cilja in še manj pravega namena ekskurzije, ako te doleti nesreča, da se ti en sam dijak zagleda v stare listine in knjige, ki so shra-

njene v omarah v pritličju, ali celo zamakne v topove, s katerimi so naši predniki pošiljali pozdrave v vrste sovražnikov. Eden se ustavi, nekaj je zavohal, in takoj ima okoli sebe in razstavnega predmeta gost roj radovednih opazovalcev, ki nočejo ali ne morejo narazen, dokler jim nisi dal odgovora na sto in sto vprašanj. Jezi se in prosi, kolikor hočeš, končno se boš le moral vdati in namesto o živalih, razlagati o turških pohodih na Kranjsko, o ilirskem pokretu med Slovenci, o stavbah na kolen, o rimskih naselbinah v naših krajih in sploh o vsem, o čemer pričajo muzejski hodniki. Toda dovolj o tem, kako najlaže privedeš skupino dijakov — seveda nižješolcev, ker višješolci so po večini že skoraj ljudje — skozi vse ovire in zapreke, razpostavljene na poti, do dvorane v prvem nadstropju, nad katero se blesti napis: Živalstvo.

Joj...! A-a-a...! O-o-o...! S takimi in sličnimi vzdihmi in vzkliki pozdravljajo dijaki prvo dvorano zoološke zbirke. Obsežnost in idealno praktična izraba prostora, vzoren red in snaga, obilica dnevne svetlobe v vsakem kotičku, okusno izdelane razstavne steklene omare (vitrine), v njih pa drug za drugim vrsteči se znani in neznani liki iz živalstva. To je kratka karakteristika slike, ki se ti nudi, čim prestopiš prag »Živalstva« v muzeju. Kamorkoli se obrneš, kamorkoli pogledaš, povsod se niza zanimivost na zanimivost, tako da v prvih trenutkih vznemirjenja ne veš, kje bi začel opazovati in, če si vodja radovednežev, o čem bi začel najprej razlagati. Pričakoval si, da te bo za vrati svečano sprejel in pozdravil orang-utang, ki se ti zareži v obraz, čim odpreš prvo stran kake učne knjige o živalstvu, in da ti bo predstavil vsaj glavne funkcionarje društva, kateremu ima čast načelovati. Tu bi morale biti najbolj razvite živali — tako vsaj zahteva šolska modrost, a glej, muzejski razstavljalci se ni oziral na zobovje in druge sistematske znake ter je v prvi dvorani razstavil krasne prizore iz življenja za naše kraje značilnih živali, vrsto ljubkih skupin, predstavljajočih skrb ptic za zarod, nekaj primerov za načine živalskega kretanja in mnogo drugih privlačnih zanimivosti. Vse je tako naravno prikazano, da nehote stopaš po prstih, ko da bi se bal preplašiti in prepoditi, kar si pravkar zasledil.

Prvi ogledi.

Pozor! Glej tam-le desno na skalnati polici kapitalnega g a m z a! Leti, da nam ne zbeži s tovariši vred izpred oči. Proti Triglavu je obrnjen in najbrž volja od te strani kaj sumljivega. Pst! Niti koraka več dalje! Trije so v družbi. Eden straži, druga

Vodomec (*Alcedo ispida* L.) in njegovo gnezdo s tremi jajčeci.

dva pa se brezskrbno paseta na majhni planjavi blizu triglavskega jezera.

Tetrao urogallus ali Divji petelin! Milostni Hubertus*), hvala ti za naklonjenost. Poznam izkušene lovce, ki se jim živ dan ni posrečil zaplaz na petelina, mi pa smo se z lahkoto približali na korak razdalje tej divni ptici naših gora. Stoj mirno, da ga ne preplašiš in da ne sfrči raz borove veje, kjer se je ravnokar zamaknil v nebo in začel prepevati trubadurske popevke. Petelin poje, tam za daljnimi gorami pa se dela dan... Zleknil bi se v mehko gorsko travico ter užival poezijo proste prirode. Nikar! Pretrda so parketna tla in muzej ni Aleksandrov dom pod Triglavom.

*) Sv. Hubert je patron lovcev, Op. ur.

Pred omaro sredi dvorane.

Prebrskati bi moral gore in doline in bivati zunaj na prostem leta in leta, da bi se ti posrečilo zaslediti in najti vsaj polovico tega, kar si moreš tu v kratkem času ogledati.

Kar začnimo!

Tu vidiš v o d o m c a, čepečega na debelcu ob izhodu rova, ki pelje v njegovo zavarovano gnezdece. Zdaj, zdaj bo švignil v vodo in privlekel iz nje ribico. Koliko skrbi in dela bo revež imel, ko se bo po njegovem domovanju noč in dan razlegalo vpitje in kričanje vedno lačnih mladičkov!

Crex-crex, L. — K o s e c. Tako je napisano pod rjavkastočrno mično ptičko, ki se skriva v gosti travi, varujoč svojega pristrčkanega mladička. Črn je kot zamorček in gleda v svet debelo kot zajček.

Za koscem sledi zelenonoga tukalica. Gnezdo ima skrito v bičevju, v njem pa dva mladička in pet še nezvaljenih jajčec.

K u k a v i c a. Kdo bi si mislil o tej tako željno pričakovani oznanjevalki pomladi, da ne pozna nikake ljubezni do svojih otročičkov in nobenega ozira napram bližnjim in daljnim sorodnikom. Ko je bila taščica z doma, je priletela kukavica in ji v gnezdece podtaknila jajčece. Uboga taščica! Ali res ne vidiš, da ti ptička, ki venomer kriči in zija in ki ji ni nikdar dovolj črvičkov, ni prav nič podobna?

Z l a t o g l a v č e k. Drobnna ptičica, a velika umetnica pred Bogom in ljudmi. Oglej si njeno gnezdece, ki si ga je spletla v smrekovem vejevju! Ptička je lahko po pravici ponosna na svoje znanje in spretnosti v stavbarstvu.

Ako se sploh kateremu ptiču dobro godi, tedaj je obvodni kos ono srečno bitje, ki ima vsega dovolj, kar mu poželi srce in — želodec. Od trenutka, ko je prebil lupinico in prišel na božji svet pa do zadnjega zdihljaja živi ob vodah, kjer mu je treba le pošteno zazijati, pa mu prileti živa pečenka na-

Taščica (*Erithacus rubecula* L.) v vlogi mačehe in kukavica (*Cuculus canorus* L.) kot pastorka.

ravnost v požiralnik. Vzreja otročičkov mu pa ne dela preveč skrbi. Le poglej, kaka korenjaka sta že oba njegova mladička, ki sta šele pred tremi dnevi zvedela, da sta obvodna kosa.

Zunaj boš težko kje videl izredno plašnega b e l o r e p c a, zato ne zamudi prilike in si oglej to elegantno ptičko vsaj tu v muzeju. Gnezdece ima skrito v skalovju, v njem pa dobro zavarovane tri srčkane mladičke.

Al' s' že biv? Al' s' že biv? Tako te z otožnim glasom opominja od velike noči do binkošti ptica, ki ji — kdo ve, zakaj — pravimo kobilar. Al' s' že biv — pri spovedi? Prečuden ptič je kobilar. Po velikosti in obliki je skoraj podoben kosu, po barvi pa kanarčku. Sicer pa o gospodu kobilarju še kaj več v enem naslednjih odstavkov, danes si oglejmo le, kako gnezdi. Da mu ni treba otročičkov pestovati in zibati, splete

gnezdo navadno na koncu daljše veje. Čim potegne rahel vetrček, se veja zaziblje in malim kobilarčkom je nekako tako pri srcu kot prvošolčku, ki se v Tivoliju vozi na vrtiljaku, dočim se njegovi tovariši pote pod težo matematične naloge. V Mestnem logu je poleti pravi raj za kobilarja. Tu ga boš gotovo slišal peti, če pa ga bo volja, da se ti osebno predstavi, je seveda drugo vprašanje.

Ako bi vse naše ptičke razstavile svoja gnezda na ljubljanskem velesejmu, bi brez dvoma dobila plašica prvo nagrado. Tako mojstrsko dovršenega in vsestransko praktičnega gnezdeca ne dela daleč naokrog nobena druga, ko ta siničici podobna ljubka živalca. Njeno, na trst ali vrbovo vejico pripeto gnezdece ima obliko mošnje in je stkano iz najboljše rastlinske volne pristno domačega pridelka. Kako udobno stanovanje v tej lični stavbici! Ptica si zna pomagati, človek pa — No, kaj bi govoril o stanovanjski krizi!

Ga vidiš? Kdo bi si mislil, da je ta žabica tak gospod! »Parva, sed mihi apta,« bi lahko napisal nad gnezdecem, ki si ga je bil spletel v gostem grmičevju ta najmanjši, a najbolj iznajdljivi in pretkani ptiček: palček. Šest lačnih kljunčkov venomer zija in kriči, palček pa ne obupuje in junaško bije boj za obstanek. Vseh šest bo vzredil in vsem bo priboril srečno bodočnost.

Skalni plezalec je izrazita plāninska ptica, ali modernejše povedano, pravi turist. Ako si ga že videl v prosti prirodi, tedaj boš gotovo tudi ti za to, da ga društvo »Skala« imenuje za svojega častnega člana. Po skalah šviga ko strela in v zraku je hiter ko blisk. Vsaka njegova kretnja kaže, da se mu po žilah pretaka prava gorenjska kri in da ima živce, katerih ne omamijo še tako globoki prepadi.

Menda ga ni dijaka, ki bi še ne bil videl žive lastovice in njenega gnezda. Ako je kdo med vami, ki po-

Plašica (*Aegithalus pendulinus* L.), stoječa na vejici, na kateri visi njeno gnezdece.

zna to nežno, ljubko stvarco le po slikah in še ni opazoval, kako mojstrsko zna ta ptička zidati, temu čestitam k njegovi — zaostalosti.

Dne 20. junija 1927 — tako pripoveduje etiketa z imenom in priimkom nesrečne ptice — se je v Mestnem logu izvršil sledeči zločin: RjavISRakoper je gnezdil tam nekje ob Gradaščici in se veselil bogatega družinskega blagoslova. Oba, to se pravi on, srakoper, in ona, srakoperka, sta morila in davila vsevprek, kar jima je prišlo pod kljun, da sta dobila dovolj mesa za svojce, štiri kričave požeruščke. Marsikatera kobilca in marsikateri hrošček je takrat izgubil dragoceno življenje. A glej! Ko sta se srakoperja usodnega dne vračala z bogatega lova domov, sta že od daleč začula obupno kričanje izbirčnih nebogljenčkov. Grozen prizor, ki se jima je nudil, ko sta priletela do gnezda! Modras! Modras! Sapa jima je zastala

*) »Majhna, toda zame pripravna«

ob pogledu na krvoločno zver, ki se je bila priplazila že prav do gnezdeca. Ta njegov srepi pogled! Z obupnim vikom in krikom sta se vrgla v boj na življenje in smrt. Zaletavala sta se v modrasa s tako silo in ga tako močno kljuvala po ostudnem gobcu, da bi bila prav gotovo premagala groznega vsiljivca, če ne bi bil prišel mimo bojišča gospod, ki je bil sicer hud sovražnik kač, kateremu pa tudi srakoperjev rod ni preveč simpatičen. Kaj je napravil, si lahko mislimo. Še isti dan je podaril muzeju oba srakoperja in gnezdo s štirimi mladiči, za nameček pa še modrasa ter naročil, naj se tragični dogodek ovekoveči v zoološki zbirki. In se je zgodilo.

Pred prvo omaro ob levi steni.

V omari št. 2 razstavljeni predmeti ponazorujejo krčtanje nekaterih živali. Ako bi hotel na moment fotografirati bežečo kuro, letečo pastirico, letečega goloba, plazzečo se mačko, skakajočo veverico i. dr., jih ne bi mogel bolje zadeti kot je prikazano tu.

Ljubka je skupina treh zastopnikov iz razreda plazilcev, sive kuščarice, smokulje in močerada, ki tekmujejo, kdo bo gibčnejši in urnejši. Brez dvoma se bo močerad kaj slabo obnesel. Le glej, kako revež nerodno stopica in se premetava!

Počasnost je mednarodno priznana polževa krepost. Za to priznanje se pa poteguje tudi deževnik. Tako vsaj je razvideti iz prizora, ki je na ogled postavljen tu v muzeju.

Ako hočeš dodobra poznati žival, razumeti njen telesni stroj in si pravilno razlagati njene navade in šege, opazuj, kje in kako živi. To je približno tako kot pri dijakih. Cene je največji po telesu in najmočnejši v vsem razredu; kadar ga vidim tam v zadnji klopi, se spomnim na prizor: kukavica med palčki. Zakaj je tak hrust po telesu in tak pritlikavec po duhu? Opazuj njegovo življenje izven šole! Polna skleda

mu je alfa in omega *) v zasebnem življenju, v javnem pa nogomet. Mar je njemu za duhovni svet! Toliko v pojasnilo, da boš vedel, na kaj vse moraš pomisliti, preden izrečeš sodbo o krtu, ki je nekoč ril in kopal pod zemljo tam nekje pri Št. Jakobu ob Savi, zdaj pa se producira v muzeju.

Preden odidemo k naslednji omari, še to-le. Šestošolec Gašper bi rad imel v prirodopisu letno oceno odlično. »Dobro,« sem mu dejal začetkom ure, »dal ti bom, kar želiš, če mi izpolniš sledečo zahtevo: Pojdi v muzej v prvo dvorano zoološke zbirke. Levo od vrat stoji omara, v spodnjem predelu te omare pa sta dve večji steklenici. V prvi so sladkovodne, v drugi morske živalce. Vsaka živalca je zaznamovana le s številko. Določi vse te živali in mi koncem ure prinesi njih imena!« Ni bilo še ure konec, ko je Gašper dobil odlično, menda prvič, odkar hodi v šolo. Ali bi ga dobil tudi ti? Prosim, poskusi!

Pred drugo omaro ob levi steni.

Časovna dvobarvnost (sezijijski dihroizem). Tako čitamo nad prvim predelom omare št. 3, spodaj pa je na listku razloženo, kaj naj pod tem izrazom razumemo.

Časovna dvobarvnost (sezijijski dihroizem) je različnost barv vseh poedincev nekaterih živalskih vrst v različnih letnih časih (n. pr. poleti — pozimi). Svetlobarvnost je v tem slučaju normalen pojav.

Primeri za pojav časovne dvobarvnosti so tukaj srečno izbrani. Poletna, še bolj pa zimska obleka se prav dobro poda planinskemu zajcu, hermelinu, kakor tudi snežnemu jerebu. Moda ima torej tudi med nekaterimi živalmi zveste oboževalce in oboževalke.

Znak ♂ poleg imena teh živali pomeni samca, znak ♀ pa samico.

Beličnost (albinizem). V drugem predelu 3. omare vidimo poedince različnih živalskih vrst (sive vrane,

* Začetek in konec.

srake, šoje, tetreva, vrabca, podgane, veverice in polha), ki so bele barve, torej barve, ki ni svojstvena vrsti, v katero spadajo.

Beličnost (albinizem) je svetlobarvnost dlake, perja i. t. d. nekaterih podincev različnih živalskih vrst, povzročena radi nedostajanja vsakega barvila. Pomanjkanje barvila v tem slučaju je nenormalen pojav.

Pred omaro ob desni steni.

Da se nam prihodnjič ne bo treba več zamujati v prvi dvorani, si v naglici oglejmo še gnezdeca in jajčeca, ki so razstavljena v omari, stoječi ob desni steni. Predaleč bi zašel, ako bi našteval vse ptice, ki so tu zastopane s svojimi pletarskimi in tkalskimi izdelki, in presuhoparno bi bilo opisovanje, kake

oblike, barve in velikosti so njih jajčeca, zato naj za danes zadostuje le kratka ugotovitev, da spada vse, kar tu vidimo, pravzaprav v drugo dvorano, kamor bomo odšli naslednjo prirodopisno uro.

Čas beži. Zdi se nam, da smo komaj prišli v muzej, pa se že moramo vrniti v šolo, kjer se nam bo za eno prijetno urico prirodopisa pokoriti s tremi dolgimi urami drugih predmetov. Pač žalostna usoda šolo obiskujočih podincev iz vrste *Homo sapiens* *)!

Pripomba. Današnje slike za »Kažipot« so z blagohotnim dovoljenjem lastnika vzete iz »Glasnika muzejskega društva za Slovenijo« VII.—VIII. (1926/27), prirodoslovni del, str. 78—86.

*) Človek.

QUIS:

Ko se je porajala Jugoslavija.

(Prizori iz dijaškega življenja. *)

I.

(Koncem sept. 1914.)

Šolska soba. V sredi kateder. Za njim šolska deska. Poleg nje visi zemljevid Avstro-Ogrske. Nekje par šolskih klopi. Trije dijaki (petošolci!) slone ob katedru ter nekam zamišljeno gledajo predse.

Prvi dijak. Kaj je neki danes našemu profesorju Zoranu? Slovensko čitanko ima v rokah, pa jo nekam jezno prelistava in premetava. Pa naglo hodi gori in doli po hodniku.

Drugi dijak. Pa cilinder si je danes nateknil na glavo, kar sicer ni njegova navada.

Tretji dijak. Ko sem šel mimo njega, se mi je zdelo, da sam s sabo govori. Videti je hudó razburjen.

Prvi dijak. Pravijo, da je v disciplinarni preiskavi, ker nas je lani učil cirilice.

*) Morda porabni, ev. kaj predelani, za šolsko proslavo 29. okt. ali 1. decembra. Op. uredn.

Drugi dijak. V preiskavi? Zaradi cirilice? Saj jo imamo vendar v Janežičevi slovnici, in ta je odobrena in potrjena od naučnega ministrstva.

Prvi dijak. Potrjena, že res; ampak cirilica je pisava Srbov in Rusov in zato protidržavna, veleizdajniška.

Tretji dijak. Bo že res veleizdajniška; tudi srbske narodne pesmi so veleizdajniške. Vse, česar se pri slovenščini učimo, je veleizdajniško. Sploh, vse naše srednje šole so gnezdo veleizdajalcev. Kaj nista slišala, da je po sarajevskem umoru naš deželni predsednik slovenskim profesorjem čisto resno v obraz zabrusil očitek, da so tudi oni krivi tega strašnega umora in vseh teh sovražnosti proti Nemcem.

Prvi dijak. Seveda, Nemci nas bijejo, mi naj bi jih pa ljubili in vse trpeli v pasji vdanosti.

Drugi dijak. Napuh Nemcev ne pozna nobene meje več. Dijaki z nemške

gimnazije v Beethovnovi ulici se nam kar očitno rogajo. Prišel je, pravijo, čas končnega obračuna med germanstvom in slovanstvom. Prišel je, pravijo, veliki nemški dan!

Prvi dijak. Kaj pa naš slovenski dan? Mar je za nas samo noč, večna noč?

Tretji dijak. Dà, kar pijani so od nemških zmag v Belgiji in Severni Franciji. Belgijske in francoske trdnjave padajo — tako se nam rogajo — kakor lruške z dreves. Nemške armade se že bližajo Parizu.

Drugi dijak (malodušno). Francoska vlada je baje res že zbežala na jug, v Bordeaux!

Tretji dijak. V par dneh — pravijo — bodo nemške čete korakale v Pariz! In Nемец bo zapovedoval nad vsem svetom!

(Molk.)

Drugi dijak. Cesar Viljem je baje dejal svojim vojakom: »Fantje! Ko bo listje padalo, se boste že lahko vrnili k svojim rodbinam!«

Prvi dijak. Fantje! Jaz pa bolj verjamem Angležu lordu Kitchenerju, ki je takoj prvi dan vojne dejal, da bo trajala najmanj tri leta.

Tretji dijak. Le pogum, fantje! Ni še vseh dni konec ne. Vojna sreča je opoteča. In resničen je tudi naš pregovor: Prvi dobiček ne gre v mošnjček!

Prvi dijak. Ne, ne! Bog ne bo pustil, da bi nemška drevesa zrastle prav gori do nebes!

(Molk.)

Drugi dijak (kažoč na zemljevid): Nemški dijaki tudi prav nič ne skrivajo načrtov, ki jih ima nemški Volksrat že izgotovljene. Prvi — pravijo — pridemo na vrsto mi Slovenci. Mi smo jim najbolj napoti. Od Maribora do Trsta bodo namah vse šole, ljudske in srednje, nemške. Čez nas bo šel nemški most. Slovenska beseda se javno ne bo glasila nikjer več, prav nikjer več. Nemški valjar nas bo popolnoma pomandral.

Tretji dijak (skoči na stol, ki je za katedrom). Nikdar! (Se udari na prsa.) Smo še mi tukaj! Ob naših prsih si bo nemški valjar zobe polomil.

Četrty dijak (nastopi precej razburjeno). Fantje, ali že veste? Ivana Cankarja, slikarja Henrika Smrekarja in še nekaj naših mož so nocoj orožniki odvedli v ječo na ljubljanski grad.

Vsi prejšnji (strmeč). V ječo? Na ljubljanski grad?

Četrty dijak. Da, ves grad je baje poln političnih jetnikov, Slovencev in Hrvatov iz Istre, starih in mladih, duhovnikov in lajkov; tudi nekaj Italijanov je vmes!

Prvi dijak. Glede Cankarja bi že razumel: to je vse zaradi predavanja v »Mestnem domu«, trdil je, da prav gotovo pride do političnega združenja vseh štirih jugoslovanskih bratov, Bolgarov, Srbov, Hrvatov in Slovencev v eno jugoslovansko republiko. Zaradi tega je bil že lani en teden zaprt. Ampak kaj je storil Hinko Smrekar?

Četrty dijak. Kaj ne veš? Ne poznaš Literarne Pratique? Letos je prvič izšla. Smrekar je naslikal svetnike, prav lepo, za vsak dan. Za 25. dan novembra je naslikal sv. Katarino, ki je priprošnjica za pravi um in pamet. Sv. Katarino — na sliki — mučijo na kolesu, na natezalnici. Med tistimi, ki jo mučijo, je tudi neke posebne vrste mož. Policija je zavohala, da je ta mož — cesar Franc Jožef. In zaradi te šale je moral umetnik v luknjo!

Drugi dijak. Ampak prav povsod vidi policija veleizdajalce, še med svetniki v pratiki!

Peti dijak (razburjen). Fantje, pogledite, pogledite! (Vsi k oknu.) Kovača peljejo na Suhi bajer. Petindvajset vojakov pred njim, petindvajset za njim. Četrty ure in mož bo padel pod krogliami.

Prejšnji, vsi. Pa zakaj vendar?

Tretji dijak. Ubožec! Preprost kmetič je. O, kakšen sprevod! Takih prizorov še ni videla Ljubljana.

Peti dijak. Mož je samo rekel: »Ako bi cesar moral jesti tak črn kruh, kakor mi drugi, bi bilo kmalu vojske konec. Vojaški avditorji, sami Nemci, so ga kar takoj obsodili v smrt.

(Molk.)

Prvi dijak. Vsi smo obsojeni v smrt! Gori v Galiciji naše fante gonijo kakor v mesnico. Ruske strojnice jih neusmiljeno kosijo. Rava Ruska, Gologóry*) — kako žalostna imena!

Drugi dijak. Tam je padel tudi naš profesor Štefan Podboj. Kako smo ga ljubili! Kako smo žalovali, ko je odšel v službovanje v Celovec na dr. Sketovo mesto. Ob izbruhu vojne je moral takoj v Galicijo. In padel je takoj prvi dan — 26. avgusta! Ker je bil zvest vodnik svojim vojakom, je šel z njimi prav pred sovražnikove vrste. Rusi so bili zavarovani v strelnih jarkih, naši pa nič. Strojnice so jih kosile po mili volji. O, ubogi naši fantje! Ubogi naš narod (Zakrije si z rokami obraz.)

Tretji dijak (tiho). Da ...

Tamkaj v Galiciji
so nam izginili,
več ne doseže jih naše okó.

Prvi dijak (dvigne glavo). E, fantje, jaz pa le mislim, da so ti naši fantje, ki zdaj umirajo na gališki fronti ali tam ob Drini, naši največji dobrotniki: iz njih krvi bo vzrastla naša svoboda!

Drugi dijak. Naša svoboda? Kako neki, ko se bojujemo zoper naše brate, Srbe in Ruse?

Prvi dijak. Tako-le mislim: če Avstrija zmaga, si bo na vsak način podvrgla Srbijo, s tem pa hočeš nočeš pomnoži število svojih Slovanov; Avstrija bo potem odločno slovanska; če pa Avstrija vojno zgubi, bo razpadla, in mi Slovenci se združimo s Hrvati in Srbi v eno državo.

Tretji dijak. Fantič, ne delaj računa brez krčmarja! Kaj pa Italija?

Prvi dijak. Italija? Mar te ta skrbi? Čemu neki? Že več kot sto let se kop-

ljejo izpod avstrijskega jarma, vedó torej, kaj je suženjstvo. Kako si moreš misliti, da bodo, ko bi sami postali svobodni, druge zatirali?

Četrti dijak. Po mojih mislih pa nam Slovence preti največja nevarnost prav od Italije. Ali ne vidite, kako zdaj preži in čaka, prav kakor tigra, ki spada v mačjo družino? Preži in čaka, katera stran ji bo več ponudila, ali Avstrija ali Francija? Oboji bodo najbrž ponudili nas Slovence in Hrvate. Mi bomo meso za to lačno mačko.

Prvi dijak. Ha! Jaz se je pa nič ne bojim! Še vselej, kadar smo se z njimi spopadli, so bili tepeni.

Peti dijak. Saj to je tisto: čim bolj je tepena, tem večja je, prav kakor dunajski zrezek: čim bolj ga kuharica raztepa, tem širši je.

(Veselost.)

(Nastopi profesor *Zoran* s cilindrom v roki in Sketovo čitanko pod pazduho; pred njim in za njim še po en dijak. Djaki vsi čakajo, da jim profesor dá znamenje, nakar sedejo in tiho odpro čitanke.)

Profesor Zoran (ko je odložil cilindar). O čem smo zadnjič govorili, Turšič?

Prvi dijak (vstane). O peripetiji, gospod profesor!

Profesor Zoran. Kaj je torej peripetija, Rus?

Drugi dijak (vstane). Peripetija ali preobrat, tudi preokret, je tisti dogodek v tragediji, ko glavni junak nekaj zve ali doživi, radi česar izgubi samozavest, začne omahovati in padati v svojo pogubo.

Profesor Zoran. Kako si torej predstavljate peripetijo, Škrlič?

Tretji dijak (vstane). Če kdo voz vleče z veliko težavo v klanec, pa se malo pred vrhom nekaj utrga, voz se prekucne in leti nazaj, kjer se razbije — to je peripetija.

Profesor Zoran. To je že katastrofa. Pa pustimo danes peripetijo in ka-

*) izgovori: Gologúri.

tastrofo. Povedati vam moram nekaj drugega. Prihajam pravkar od deželnega šolskega sveta. Kakor veste, tam nemški Tesel gospodari. Zelo je v skrbeh za vas, da se ne bi navzeli kakšnih krivih nazorov, ali, kakor pravijo, napačnih predsodkov v šoli. V ta namen je strogi gospod pregledal vse slovenske čitanke. Našel je v njih vse polno krivih naukov in nazorov. Učitelji slovenščine smo dobili strog ukaz, da dotična mesta v čitankah denemo v oklepaj in jih sploh ne čitamo. Posebno mnogo krivega je našel v Sketovi čitanki za V. in VI. razred. Vse te krive nazore bomo sedaj deli v oklepaj. Odprite stran 303! (Piše na šolsko desko:) *Koseski*: »Novice« bravecem h koncu leta. Denite v oklepaj dve vrstici, 21. in 22.: Meden, čitajte!

Četrty dijak (čita).

Svetu pokažite lik domače navade in misli;
Biti slovenske krvi bodi Slovencem
ponos!

Profesor Zoran (ponavlja). Biti slovenske krvi... Ta verz našega Koseskega so smeli naši dedje glasno navajati celo v najhujših časih absolutizma; danes mora v oklepaj! Cigan sme biti ponosen na svoj rod, Slovenec ne sme biti! Pasje ponižen naj bo! Torej v oklepaj! (Učenci delajo oklepaje v knjigi.) Da je *Prešeren* nevaren, se razume. Čitanka str. 199! (Piše na desko.) *Prešeren*: Krst pri Savici, v. 46. Čitajte, Švigelj!

Pety dijak (čita). Največ sveta otrokom sliši Slave...

Profesor Zoran. Ta nespametni verz zapeljuje slovensko mladino v napuh in domišljavost. V oklepaj ž njim! (Učenci slušajo.) O, je še dosti mest v knjigi, ki zapeljujejo v baharijo in ošabnost. Odprite str. 376! (Piše na desko.) *J. Parapat*: »Narodna bramba za časa turških bojev.« Rajni Parapat, skromni slovenski zgodovinar, pač se ti ni sanjalo, da prideš na zatožno klop. Megalomanijo, prevzetnost vzbuja takoj drugi stavek. Čitajte, Rupnik!

Šesti učenec (čita). Res burna, grozopolna so bila stoletja turških bojev, a zavest, narodni ponos in hrabrost naših pradedov se je takrat kazala v svitu, v katerem bi se morali odlikovati tudi mi, njih potomci.

Profesor Zoran. Že spet grda baharija! Naši dedje so bili za časa turških bojev šleve, ne pa junaki. V oklepaj ž njimi! (Učenci slušajo.) Grda baharija je tudi (piše na desko) *S. Jenko*: Buči morje... Saj ni bilo slovansko, bilo je italijansko ali pa germansko! V oklepaj ž njim! Vso pesem v oklepaj! (Učenci ubogajo). Gospod predsednik šolskega sveta so tudi našli, da naši pesniki preveč tožijo in jamrajo. (Prav tako so dejali!) Na čelu vseh seveda (piše na desko) *Prešeren*: V spomin Andreja Smoleta. V oklepaj gre osma kitica! Čitajte jo, Meden!

Četrty dijak (čita).

V zemlji slovenski, predragi deželi,
ki si jo ljubil presrčno ves čas,
v kateri so naši očetje sloveli,
ktera zdaj ima grob komaj za nas.

Profesor Zoran. Kaj tožiš, *Prešeren*! Vesel bodi, da si grob našel doma. V oklepaj! — Tudi Anton Funtek ni našel milosti, čeprav je urednik »Laibacherice«. Str. 110. (Piše na desko.) *A. Funtek*, Na božji poti. Kitica osma. Čitajte, Lavrič!

Glasovi. Ga ni!

Profesor Zoran. Ga ni? Kje pa je?

Osmi dijak (plane v sobo, burno). Fantje. (Ko zagleda profesorja, se zdrzne in vprašujoče čaka.)

Profesor Zoran (dobrohotno). No, kaj pa je, Lavrič?

Osmi dijak (burno). Nemci so bili pri reki Marni strahovito tepeni! Prodiranje je ustavljeno!

Profesor Zoran (strmeč). Kaj pravite?

Vsi sošolci (obenem). Kaj praviš?

Profesor Zoran (resno). Pazite, Lavrič! Govorite resnico!

Osmi dijak (govori naglo). Moj stric je železničar. Na meji je to zvedel od

nemških železničarjev. Časopisi seveda ne smejo črhiniti o tem. Boj je trajal šest dni neprestano, od 6. do 12. septembra. Končal se je s porazom Nemcev.

Profesor Zoran (zamišljeno). Peripetija? (Dijaki nemo zro vanj.)
(Zastor.)

II.

(Koncem septembra l. 1918.)

Isto prizorišče, le dijaki drugi. — Štirje dijaki, osmošolci, stoje okoli katedra, gledajoč proti hodniku; eden izmed njih ima črnorumenoko kardo v gumbnici.

Prvi dijak. Danes je profesor Zoran spet zelo razburjen. Nemirno hodi po hodniku gori in doli.

Drugi dijak. Pravijo, da ga je nekdo anonimno ovadil majorju na ljubljanski grad. Kakšna podlost!

Četrty dijak (s kokardo v gumbnici). Že davno je zaslužil, da bi prišel na Sulhi bajer. Saj kar očitno kaže, da je zoper Avstrijo. Veleizdajalec!

Tretji dijak. Kakšen veleizdajalec! Tako ne boš govoril. Lastni narod je prvi. Ta ostane; države pa nastajajo in propadajo.

Četrty dijak. Avstrija bo večna!

Prvi dijak. Ha, ha! Večna! (Tih, skrivnostno.) Vsi — razen morda tebe — smo uverjeni, da smo letos ob začetku šolskega leta pri maši zadnjič peli »Večna bode Avstrija!«

Četrty dijak. Ti, pazi na svoj jezik! Jaz te sicer ne bom naznanil, toda... stene... imajo ušesa...

Prvi dijak. Prav nič se ne bojim! Kar naznani me! Kar ustrelje naj me! Cvet naših fantov so itak že poslali pod šrapnele in bombe!

Drugi dijak. Avstrija ni nikdar marala za Slovane; zdaj ji bije zadnja ura.

Tretji dijak. Da, zadnja ura! Naše odrešenje se bliža.

Četrty dijak. Defetisti!

Tretji dijak. Defetisti so krmilarji te naše nesrečne države, ki ne vidijo njenih pravih koristi.

Drugi dijak (proti četrtemu dijaku). Ti, uganko mi reši!

Suha starka na strehi čepi,
pisan jezik na cesto moli.

Kaj je to?

Četrty dijak (nevoljen). Kaj jaz vem!

Drugi dijak (mu hoče iztrgati kokardo). To je to-le, vidiš!

Prvi dijak. Fantje, pustimo to! Meni je tako neizrečeno tesno pri srcu. Dvajset do petindvajset bi nas moralo biti v razredu, nas je pa komaj petina! Vsi sošolci so ali mrtvi ali na fronti ali pa v ujetništvu. Kedaj bo že konec te grozne morije?

Drugi dijak. Da! Še nekaj časa, pa bo naš narod izkrvavél! O Kalvarija, o Sveta gora, o Doberdob, naših fantov grob!

Tretji dijak. Fantje, jaz pa pravim kakor Ivan Cankar v Podobah iz sanj: Za našim velikim petkom pride velika nedelja. Še enkrat verujem: Naše odrešenje se bliža.

(Molk. Čez nekaj časa polglasno zapojó »Oj Doberdob«. Ob koncu vstopi sošolec *Marinček* v revni vojaški obleki.)

Marinček (salutira). Servus, fantje.

Vsi prejšnji (hite k njemu). O, servus, Marinček! S soške fronte, kajne?

Marinček. Da od Soče, ali bolje od Piave!

Prvi dijak. Neprestano smo čuli grmenje topov. Vselej, kadar sem začutil, da se je zemlja stresla pod izstreljenim šrapnelom, sem si mislil: Bog ve, koliko mladih življenj je bilo zopet v tem hipu uničenih!

Marinček. Da bolj ljutega boja, kakor je divjal ob Soči, si ni mogoče misliti. Zoper verolomnega Laha smo šli vsi enodušno v boj, Slovani, Nemci in Madjari, a najljuteje smo se bili Slovenci in Hrvati, ker tu gre za našo sveto zemljo.

Drugi dijak. Strašne so bile vaše žrtve.

Tretji dijak. Soča je res krvava tekla.

Četrty dijak. Mi vsi občudujemo soškega poveljnika Borojeviča. Slava mu!

Marinček. Da, Slovenci in Hrvatje smo mu največjo hvalo dolžni. Da je Italijan prodril n. pr. do Kamniških planin in Židanega mostu, kdo bi ga ob sklepu miru ven spravil? Tako pa mu vkljub enajstim ofenzivam nismo dali niti ene pedi naše zemlje; niti ene zmage si še ni priboril.

Vsi (mu stiskajo roke, ga objemajo).

Prvi dijak. Hvala, hvala Vam, junaki naši!

Drugi dijak. Večna bo slava junakov ob naši Soči!

Tretji dijak. A če pride še dvanajsta, trinajsta ofenziva, ali boste mogli tudi še tedaj vzdržati?

Marinček. Bomo! Samo preko naših trupel bo Lah stopil na naša tla. Samo če boste tudi vi v zaledju vzdržali?

Prvi dijak. V zaledju smo vsi ene misli — tudi ta naš prijatelj s kokardo je v srcu z nami —; zdaj pride ura, ko dobimo zedinjeno Slovenijo, naš davni sen! Vsi Slovenci, od beneške ravnine do Slovenske Krajinne, več ko tisoč let razdeljeni, ločeni, bomo zdaj eno! In tesno se bomo združili s Hrvati in Srbi v eno državo. To zahteva naša majniška deklaracija!

Marinček (mu poda roko.) Hvala ti, prijatelj, za to besedo! Zdaj vidim, da ima naše nadčloveško trpljenje — zmisel.

Profesor Zoran (z obnošenim klobukom v roki, v oguljeni salonski suknji, s Cankarjevimi »Podobami iz sanj« pod pazduho, vstopi; na poti proti katedru zagleda Marinčka; ta salutira, profesor ga potaplja po rami). Marinček! Bog Vas živi! Torej vsaj eden še živi!

Marinček. O, nekaj je nas pa že še, gospod profesor!

Profesor Zoran. Hvala Bogu! Ste prišli k vojni maturi, kajne?

Marinček. Da, gospod profesor!

Profesor Zoran. Dobro, dobro! In sedaj hočete malo poslušati pri slovenski uri, kajne? No, me veseli. (Da znamenje, učenci sedejo. Tudi Marinček

sede.) Cankarjeve Podobe iz sanj čitamo. (Pogleda po klopeh.) Kje je pa Hribar? Odsoten?

Prvi dijak. Je bil v šoli. Ta hip bo tu.

Profesor Zoran. Dobro! V »Podobah iz sanj« je nekaj bolj temnih mest; poglobimo se vanje. Kolikor jaz vidim, je dijakom najtežje umljiv »Kostanj posebne sorte«. No, Kralj, kako si ga razlagate Vi?

Prvi dijak (vstane, držeč knjigo *Podob v roki*). Ker so vse »Podobe iz sanj« nastale zdaj med vojno in govore vse o vojni, bi jaz menil, da je ta »Kostanj posebne sorte« slovenski vojak; saj pisatelj govori tu na koncu o lobanjah pod kostanjem, kar pomeni — po mojem — vso množico slovenskih fantov in mož, ki so padli v tej vojni.

Profesor Zoran. No, bomo videli! Kako pa to podobo razlagate Vi, Kranjec?

Drugi dijak (vstane, istotako s knjigo v roki). Ves slovenski narod je ta kostanj, tako jaz razumem. Tiste lobanje tu proti koncu, ki iz njih raste ta kostanj, to so celi rodovi trpečega našega naroda, padli v borbi za svoj obstanek; in iz njih smrti in žrtev klije novo življenje.

Profesor Zoran. Bomo videli! Kaj pa Vi, Kokardič?

Četrty dijak (vstane). Meni ta enooka babnica Marjeta ne gre v glavo, pa ti-le zlati hrošči, pa Marjetino kihanje!

Profesor Zoran. Marjetin nos je čisto postranska stvar! No, kaj pa mislite Vi, Vilar?

Tretji dijak (vstane, s knjigo v roki). Po mojem Cankar s tem kostanjem misli slovenskega pisatelja ali pesnika, pred vsem — samega sebe. Vsaka beseda, vsak stavek meri na to. Le poglejmo kar takoj prvi stavek. (Čita.) »Zunaj mesta, že daleč od prahu in od ljudi, je živel kostanj v zeleni samoti.« Kaj ne povdarja tu iste misli kakor Župančičev »Ptič Samoživ«, da namreč pesnik, pisatelj raste in zori v samoti? Ves prvi odstavek govori o tem, kako

je Cankar že zgodaj začel pisati, ko pravi: »Vzbrstelo mu je popje že zgodaj v marcu... V aprilu se je okošatil... prve dni maja je že v svoji razkošni radodarnosti trosil belo cvetje vsenaokoli... V drugem odstavku: »Jeseni, ko so tovariši omagovali..., se on še zmenil ni za sever in mraz. Itd...«, trdi Cankar to, kar je zapisal že tudi drugod, da je namreč v dolini šentflorjanski mnogo pisateljev, ki so zgodaj umolknil, dočim hoče on vztrajati v kljub nehlialečnosti naroda in kritike. In tako naprej, vse se na ta način prekrasno razloži. Tudi tiste lobanje na koncu: to je bridka usoda našega naroda, neizčrpen vir za slovenskega pisatelja. O bodočih slovenskih pesnikih in pisateljih, ki bodo zajemali iz tega brezmejnega trpljenja, je umeti končni vzklik: »Oj prijatelj, ljubi moji, to nam bodo še cveteli kostanji!«

Profesor Zoran (zadovoljno). Zdi se mi, da je Vilar —

Hribar (plane v sobo, burno). Fantje! (Ko zagleda profesorja, se zdrzne in vprašujoče čaka.)

Profesor Zoran. No, kaj pa je, Hribar?

Hribar. Francozi in Srbi so prebili solunsko fronto. Vsa solunska fronta se maje.

Profesor Zoran (strmeč). Kaj praviš?

Vsi (strmeč). Kaj praviš? Fronta prebita?

Profesor Zoran (resno). Pazite, Hribar! Govorite resnico!

Hribar (naglo). Moj oče je železničar. Na meji je to zvedel od sosednih železničarjev. Kmalu bo znano tudi pri nas.

Prvi, drugi in tretji dijak. Živela svoboda! Živela Jugoslavija!

Profesor Zoran (zamišljeno). Kaj se res bliža katastrofa?

Šolski sluga prinese t. zv. circularum; nemo pokaže na neko mesto v knjigi.

Profesor Zoran (čita glasno). »Pouk se takoj sedaj zaključil za nedoločen čas; kedaj se bo šola spet začela, boste zvedeli iz časopisov.«

Dijaki (razburjeni). Ali ste slišali? Živela svoboda! Živela prostost! Živela Jugoslavija!

Profesor Zoran. Stari svet se pogreza, nova doba nastopa. (Dijaki stoje poslušajo.) V tem velikem, za Slovence največjem času, imejte živo pred očmi veliko misel, misel, ki nam jo je kot svojo oporoko zapustil naš slovenski Evangelist: »Vi vsi, ki ste seme izkrvavelega naroda mislite le eno: kako boste združeni vse moči, vse svoje zmožnosti, vso svojo ljubezen in vse svoje srce posvečali naši jugoslovanski državi, za njen procvit, kulturo in blagostanje.«

(Zastor.)

Vsako pravo veselje mora biti zaslužen in uživano samo kot plačilo za urejen način življenja.

Škof Keppler v knjigi »Več veselja«.

Čuti se pomanjkanje vpoštevanja pred delom. Spoštovanje pred vsake vrste delom radi njegove notranje vrednosti, spoštovanje pred vsem, kar zasluži ime dela, spoštovanje pred delom drugih in pred lastnimi nalogami — to je temelj in pogoj vsakega trajnega delovnega veselja. Česar ne spoštujemo, ne ljubimo, in česar ne ljubimo, tega se ne veselimo.

Škof Keppler v knjigi »Več veselja«.

VIKTOR ZMAGA:

Sprejem.

»Nobenega? Čudno! Vsakokrat je še kdo prišel. Letos pa, ko bi najbolj zaslužil, ni nobenega. Kaj to pomeni?«

Osmošolec Pavle se je oziral po postaji, a ni videl nikogar od domačih. Odšel je sam proti domu.

Po vsem telesu se je začutil svežega. Zavriskal bi, pa se je spomnil, da gre skozi vas in ga ljudje gledajo izpred vrat in izza oken. Oko se mu je paslo na vrtovih ob hišah ter na nagelnih, ki so se košatili v oknih in na lesenih hodnikih. Preko nizkih vaških streh so se videle gore, na eni strani mu je obstalo oko na skalnih stenah, na drugi na zelenih senožetih vrh gora. Videl je polja in njive in travnike, vse v cvetju in zorenju in prišla mu je misel: »Tudi jaz sem dozorel za življenje. Matura je za menoj!«

Obrnil se je, ker je na rami začutil roko.

»Bog daj, Pavle! Ali si se vrnil?«

»Bog te živi, Lojze! Prvi si me pozdravil!«

»Čakaj, ti bom pomagal, če težko nosiš.«

»Hvala,« je branil Pavle bratrancu. »Kar pusti, Lojze. Saj ni daleč do doma.«

Pred bližnjo hišo sta stali ženski, šepetali med sabo in se zvedavo ozirali po Pavletu. Čutil je, da se razgovarjata o njem. Tudi pri drugih hišah, tu pri vratih, tam spet za okni je opazil radovedne poglede.

»Le kaj naju tako gledajo? Ali velja to meni?«

»Tebi! Gotovo,« je odvrnil Lojze. »Saj si vendar zdaj imeniten človek, pa tudi zato, ker se po vasi šušlja, da ne boš hotel študirati za 'gospoda'.«

Pavle je obstal in blisnil z očmi. »Kaj?« Kri mu je udarila v glavo, klobuk ga je začel tiščati okoli čela, na čelu je začutil potne kaplje. Taka je torej ta reč. Vedo... Da, res, in prav radi tega ni bilo nikogar od domačih na postajo. Sram jih je iti ž njim skozi vas. Boje se škodoželjnih oči. Ne gre v semenišče! Zato!

Videl je že domačo hišo. Še dvajset, trideset korakov in stopil bo čez domači prag.

Tedaj sta mu prišli nasproti sestri. Nista ga pogledali, ne pozdravili, ne segli v roko. Le kovčeg sta mu od-odvzeli.

»Kaj pa vama je, da se držita hudo ko jesensko vreme?«

»Kaj se ne bi! Saj si komaj z doma upamo. Strgani in zakrpani hodimo okoli, delamo in se trudimo, da smo črni. Za take, ki delajo domači hiši samo žalost in sramoto. Lahko nas prime kdo na sredi ceste in zahteva, da mu povrnemo dolg...«

»Tako v dolgovih?« je prijel Pavleta zadnje očitjanje.

»Radi tebe!«

Kot bi ga kdo sunil v srce! Čutil je poudarek na zadnji besedi in razjokal bi se, tako mu je bilo pri srcu. »Vse radi mene! Dolgovi, sramota, žalost, vznemirjenje...« Videl je že dom pred seboj: kamenit prag in leseno klop ob vratih, v oknih pelargonije, škronicelj in rožmarin, s hodnika, daleč dol je visel grm nageljnov. Nekaj cvetov je bilo suhih, drugi so še cveteli krvavordeče, tretji so tičali v popkih. In na bregu za hišo smreke. Zdelo se mu je, da se skriva tam nekaj tajnostnega, mračnega in groznega, ki čaka, da plane v hišo in prežene iz nje vse.

Stopil je v hišo in pozdravil starše. Oče je gledal temno in mu komaj, komaj vrnil pozdrav, mati je bila žalostna. Sestri sta takoj nekam odšli in kmalu za njima je odšel oče, mati pa, ljubečeskrbna še v svoji žalosti, je stopila v kuhinjo, da bi mu pripravila kaj za pod zobe.

Na štedilniku je zašumelo. Kmalu nato je postavila mati predenj na mizo večerjo.

Pavle je hitro povečerjal. Ni mogel strpeti v hiši, kjer je že prvo uro svojih počitnic povzročil jezo, prepir in žalost.

Odšel je pod hribom na cvetoče polje. Solnce je zašlo, a nebo je še rdelo v krvavi zarji. Oblački na nebu so bili kakor strgani otočki v ognjenem morju. Polje je bilo popolnoma mirno. V vršičkih trav in rož je še rdelo solnce, pa saj ni bilo več solnca, le odsev ognjenih otokov jih je zlatil. Na pobočju hriba je stal nemi gozd. Vrhovi smrek so bili še kakor prepreženi z zlatimi nitmi, pod drevjem je bil mrak. Vse mirno, veličastno, kipeče navzgor. Tiho se je potapljal vse v mrak in noč.

Odšel je više v breg in se ozrl naokoli. V vasi so prižigali luči. Reka je šumela vedno enako skozi noč. Včasih je zalajal pes. Zašumel je tudi gozd nad njim in travniki so zašelesteli. Planinsko nebo je bilo kot temnomoder obok z zlatimi, bleščečimi utrinki.

»O Bog! Zakaj si ustvaril tako nebeško noč, zakaj si mi dal doživeti tak trpkosti in bolesti poln dan?« Zakril si je lice in zatisnil oči, da bi ustavil solze. Pa jih ni, med prsti so drsele na tla med cvetke in mah.

Ko se je vrnil domov, je bila v hiši že tema. Toda ko je šel mimo okna, je opazil, da se je premaknila nekje v sobi senca. Postal je, pogledal in prisluhnil: na robu postelje je sedela mati, zakrivala si z robcem obraz in pritajeno ihtela. Videl je, kako so se ji v joku dvigala ramena, videl, kako je bila vsa pogreznjena v neizmerno bolešt.

Strašno ga je zapeklo. Tiho se je splazil v svojo kamrico in omahnil na postelj, izmučen in žalosten do smrti.

Milutin Milič:

NA GROBU MATERE.

*Črna zemlja zdaj te krije,
nikdar več te k nam ne bo,
duša moja k nebu vpije:
»Daj tolažbe mi, o Bog!«*

*Nič več solz oko ne daje,
ki olajšajo naj bol,
črna tuga me navdaja,
v temo mi strmi oko.*

Razpis nagrad.

O razpisu nagrad za dijaške naročnike sporočamo, da smo rok za vplačevanje naročnine **podaljšali** in sicer do **15. januarja 1929**, to se pravi: do tega dne mora imeti uprava denar že v rokah. Rok smo na nasvet prijateljev »Mentorja« podaljšali zato, da bi se mogli žrebanja udeležiti vsi dijaški naročniki, kajti do takrat bo možno pač vsakemu dijaku zbrati in poslati naročnino.

Obenem naznanjamo, da smo medtem prejeli spet več novih knjig, tako da bomo mogli v vsem razdeliti **nad 30 krasnih nagrad**. Seznam objavimo prihodnjč.

Poverjeniki in prijatelji, na delo za list!

Literarni pomenki.

V naslednjem prinašamo ocene prispevkov za nagrade, ki so bile razpisane v zadnji številki lanskega letnika. Nagrajenca bodeta prejela denar po pošti. Pripominjamo, da bo uredništvo v kratkem spet razpisalo nove nagrade in vabimo vse dijake, naj se na ta razpis pripravljajo s pridnim literarnim delom.

Ilja Matijev. »Slovenska romanca« je globoko občutena usoda idealnega fanta, ki hoče rešiti ljudi propada. Misli imaš. Še studiraj in piši. Za objavo pa ni.

Joža Gregorič. Prestava je zajemljiva. Še kaj svojega pošlji.

Katko Soro-velj. Pesniško občutje imaš in ga tudi tako izraziš, da ga v drugem vzbudiš, a vendar občutja ne daš enotno, ampak ga razblineš v dolgoveznosti in ponavljanju.

V »Jesenskih pesmih« je v prvih vrstah prava poezija:

Oj, večerna stran
ti neizmerna plan!
Zakaj molčiš
in tiho lahko le golčiš?

Črtica »Brez očal« kaže precej sposobnosti, slog prijetno teče, le značaji, razen tete Barbare, so gnili. Zato se stvar ne povzpne do takega viška, da bi bila lepa. Kuj še svoj značaj. Na svidenje. V pesmi bodi s številom verzov skop in dobra bo.

Milutin Milč. Nežno čutiš. V obliki se boš še razvil, dasi bi raje videl, ako ne bi začel s prostim stihom. Objavljene bodo deloma in popravljene: Tužna Istra, Zelja po materi in Na grobu matere. Poslednja je najboljša, ker izvira iz silno močnega občutja. V pesmi »Alojziju« pa motijo napačne, to je nemogoče prispodobe. Le glej:

Oj srečni, ljubi Castiglione,
iz tebe vzšel je sij zlata,
ki svetlih žarkov milijone
poslal je na ta revna tla.
Prekrasen cvet je v tvojem vrtu
vzbrstel in zrastel snežnobel;
kot vitka palma ob potoku
je nedogledno se povzpел.

Sij ne pošilja žarkov in cvet ne more zrasti kot palma. Tudi »Prijatelju« je nežna pesmica. Ohrani svojo nežnost tudi, ko boš zorel v življenju. Še pošlji.

Francis Jean. Prve štiri vrstice »Starcev spomladi« so dobre:

Brez prestanka tiho, tiho
mimo nas hiti življenje (, vejica!)
smeh iz lic nam izgineva (, vejica!)
kaj nam srce še ogreva?

Naprej je pa nejasno jecanje. Stvar si vrgel v naglici na papir, kar se vidi iz pisave. Ne straši se pile, pa bo postalo kaj dobrega. Pošlji še kaj na uredniško mizo, kaj večjega.

Viktor Zmaga. »Sanje pod večer« so prava pesem. Le konec se mi je zdel prisiljen in moteč. Sem izpustil. Če je bilo občutje v tebi brezupno, bi bil opravičen, a iz misli, kakor si jih podal, to ni razvidno. Iz pesmi diha le veliko, plemenito hrepenenje prve ljubezni, ki bo lahko utešeno.

V črtici »Sprejem« manjka globlje motivacije Pavlovega obnašanja. Dati bi jo morala kaka refleksija Pavlova v tistem večeru, drugače se zdi, da hoče samo s svojim gostobesednim zmerjanjem kriti svojo praznino. Jezik in način opazovanja pa je mestoma zelo dober. V tisk pride močno popravljeno in v odlomkih.

Molislav Mannhart. »Razočaranje« je zajemljiva črtica iz študentovskega življenja. Slog ti je še nekoliko trd. Ne piši v vrjenih stavkih med pomišljaji. Črtica bo objavljena.

»Kajn« je preveč dolgocezen. Ne vsebuje nobene misli. Je le počasen opis dnevnega dogodka. Pesmi nista posrečeni. Gledal si le na rime in premalo na stih in misel. Še pošlji. Najprej v prozi.

Rimonjev. »Njena podoba« ni več kot rimana proza. Pesem bi postala, če bi pridelal še kako veliko misel, n. pr.: Da jo hočeš, njo šibko, brani ti kot vitez. Tako pa je samo plehek pleonastičen spis. Le poglej, že malenkostno popravljeno:

Če stopi njen obraz mi pred oči,
(Raje bi rekel: tvoj obraz...)

če se zamislim v lepe nje poglede,
če sladke premišlujem nje besede,
srce se moje v radosti topi.

Kako bi nehal misliti na njo!

Verjamem, »Materi Božji« je boljša, a tudi še proza. Pa pošljij kaj v prozi.

Ivan Krstnik. Pero ti gre dobro. Dialogi niso plehki. Vendar bi si želel drugačen konec. Še piši. Beri Preglja in išči zgodovinskih snovi ali si izberi predmet iz delavskega sveta.

Gojmir. Škrjančki, polja cvet, to bil je naš poet — sem se spomnil, ko sem bral tvojo »idilo kmečkega življenja«. V ljubkih karakteristikah je tvoja moč. Pa nam še oriši kak večer pri ličkanju, pri preji, skrbi plemenite kmečke matere. Po svoje povej sklep kmečkega očeta in matere: Študent naj bo. Delaj več odstavkov. Odlomek bo tiskan.

Vsem. Pišite le po eni strani in še na tej pustite rob do polovice.

Levorjev venec nagrade sta si priborila: za pesem Viktor Zmaga s pesmijo: »Sanje pod večer«; za črtico pa Ivan Krstnik. Naslov ji je: Častna beseda. Potopisa ni bilo nobenega. (Druga najboljša pesem je Milutina Miliča: Na grobu matere. Druga najboljša črtica pa Molislava Mannharta: Razočaranje.)

Razna obvestila.

Iv. B. Ljubljana, ki je poslal črtico »Zadnji pozdrav«, naj takoj sporoči uredništvu svoj naslov!

Naše vinjete. Letos se vam je predstavil »Mentor« v novi, sodimo, prav posrečeni umetniški opremi. Le oglejte si naslovno sliko, vinjeto za »Delo najmlajših« in vinjete za drobiž: Naše pomenke, Malega obzornika, Knjige in revije, Nabiralca, Šah, Dijaški šport, Fotografira ter Šale in uganke. (Nismo mogli ponatisniti vseh v tej številki: pride pozneje.) Zatopite se v te nežne črte in ljubke figure v okvirjih! Vsaka slika je zase umetnina, vsaka že sama po sebi razodeva, na svoj način seveda, kaj prinaša rubrika. Slike so tako lepe in po svoji zamisli tako originalne, da bi zaslužile podrobnejši opis in razlago: če bo le mogoče, jo bo »Mentor« pozneje enkrat tudi objavil. Za danes naj zadošča to opozorilo, (Zadnjič so bile vinjete pri drobižu močno pomanjšane in se zato niso mogle razbirati v njih vse tenke podrobnosti, četudi so bile slike v celoti zelo prikupljive. Da bi odpravili ta

nedostatek, smo dali slike povečati kakor jih vidite v današnji številki. Pozneje bomo večkrat prinašali vinjete spet pomanjšane, zato namreč, da si prihranimo nekaj prostora za tisk.)

Srednješolski zavodni listi. Po nekaterih srednjih šolah izdajajo dijaki z roko pisane, šapirografirane ali na kak drug način razmnožene liste, namenjene samo za en zavod ali celo samo za en razred. (Primerjaj, kaj pripoveduje v današnji številki Rejčev prijatelj o takem listu in njegovi usodi!) »Mentor« prosi vse urednike in izdajatelje takih listov, naj bi mu pošiljali po en izvod vsake številke, ki izide. Pomenkar bo vse došle liste po zaslugi ocenil, dobre stvari po možnosti v »Delu najmlajših« objavil, list sam pa dal shraniti v »Mentorjev« arhiv, ki utegne postati tako še prav važen vir za skovstvenega zgodovinarja o sedanji dijaški generaciji. Za slučaj pa, da je list pisan z roko in izhaja samo v enem izvodu, ga bomo po oceni vrnil izdajatelju. Uredništvo »Mentorja« pričakuje močnega odziva!

M. M., Kranj. Iz Vašega dopisa je razvidno, da Vam je »Mentor« pri srcu in bi mu, kar je na Vas, radi pomagali. Hvaležen sem za vsako dobro misel in bom Vaše navsvete vpošteval kar bo le mogoče. Vem, na kaj vse bi se moral list ozirati in prinašati, toda: prostor, prostor! Na poldrugi tiskani poli mesečno ni mogoče prinesiti vsega, kar bi bilo potrebno in bi rad. Ni pa vedno pri roki tudi primernih prispevkov. Glede pesmi so mnenja deljena: eni jih žele, drugi jih odklanjajo. Priobčeval bom vse, le še količkaj dobre, ki jih bom prejel od **dijakov**. Agitirajte pridno za list, da se bo mogel po obsegu razširiti.

Obvestilo. Pri lanskoletni številki 7.—8. je napaka samo na ovoju, kjer stoji pomotoma samo številka 7 in ne tako kakor znotraj, na prvi strani lista, kjer je zapisano pravilno štev. 7.—8. Pomota se da ugotoviti tudi iz strani, ki se pravilno vrste. To za pojasnilo nekaterim, ki so reklamirali št. 8 za lansko leto.

Lani ste dobili »Mentorja« obrezanega, letos smo na nasvet knjigoveza obrezovanje posameznih številok opustili in sicer radi lažje in ličnejše vezave popolnega letnika v knjigo.

Popravi! V šte. 1—2 je več tiskovnih napak in jezikovnih neizglajenosti. Urednik je bil namreč baš ob času, ko se je list tiskal, bolan in ni mogel tej strani svoje uredniške dolžnosti posvetiti dovolj skrbi. Večino napak bodo bralci popravili itak sami. Takoj na 1. strani manjka v 6. vrsti besedica »bil«, na str. 9. naj se bere Dom in svet (in ne: Svet), na str. 18. v 31. vrsti v 1. koloni »njegovega« (in ne: svojega), na str. 18. »meteorološke« (in ne: meteorolo-

ške), na str. 20. »Heuglina« (in ne Henglina), na str. 23. »prej« (in ne: preje), na str. 24. »vdale« (in ne: udale), »znano« (in ne: poznano), na str. 25. »zatohli« (in ne: zaduhli), na str. 28. »scandisse« (in ne: scaudisse), na str. 34. naj se piše v naslovu beseda »učni« seveda z veliko začetnico in prejšnji odstavek naj se konča s piko, na str. 41. zavedati se (in ne: zavesti se), namesto »obstoja vse upanje« (str. 42.) naj se bere: »trdno upamo« ali kaj sličnega, na str. 44. beri »za šalo« (in ne: za šolo) ter »Nekaj o naših imenih« (in ne: imen), na str. 48. mora stati v predzadnji vrsti vejica za »Mentorja«.

Otvoritev partije.

V prvi vrsti se moramo ozirati na otvoritev igre, ki je sedaj najbolj razširjena in priljubljena. To je damski gambit, ki ga zlasti kot beli začno najraje vsi šahovski mojstri. Dasi je bila ta otvoritev pred kakimi šestimi leti skoro še neznana, je sedaj predmet globokega študija vseh šahovskih matadorjev. V začetku se je smatralo, da ima tisti, ki začne z damskim gambitom že dobljeno partijo; toda poznejše analize in študije so pokazale, da se more tudi črni uspešno boriti proti napadom bele. Pregledali bomo več varijant, potem pa preštudirali kako klasično partijo tega gambita. Torej:

1. d2—d4   d7—d5
2. c2—c4

Ta poteza je bistvena za damski gambit; ako črni tega kmeta vzame, pač ne sme misliti več za resno obrambo.

2.   d5×c4
3. Sg1—f3!

Ne 3. e2—e3 radi e7—e5 4. Lf1×c4, e5×d4 5. e3×d4, Lf8—d6, nakar ima črni svobodnejšo igro.

3.   e7—e6

Če igra črni 3. b7—b5 sledi 4. a2—a4, c7—c6 5. a4×b5, c6×b5 6. b2—b3

4. e2—e3   Sg8—f6

5. Lf1×c4   a7—a6

da z b7—b5 razvije tekoča c8.

6. a2—a4   c7—c5

7. 0—0

Stolp je potreben na d-liniji.

7.   Sb8—c6

8. Sb1—c3   Lf8—e7

9. Dd1—e2   0—0

10. Tf1—d1   c5×d4

11. e3×d4   Sc6—b4

Beli ima prostost, dočim je črni stisnjen. Črni lahko nadaljuje Dd8—d5, Tf8—d8, Lc8—d7, Ld7—e8.

Problem št. 1.

Beli: Kb3,   Črni: Kd2
Df1   Dh8
Ta6, g6   Tf8, h4
Ld8   Lg7, a8
Sg5

Kmeti a3, c4   Kmet c7, h3

mat v 3 potezah.

Rešitev problema in imena rešilcev objavimo v naslednji številki.

Inozemski turnirji.

Bivši svetovni prvak Capablanca, ki ga je lansko leto porazil Aleksander Aljehin, roma od turnirja do turnirja po Evropi. Seveda si hoče pridobiti nazaj renome in izzvati svojega tekmeča na revanžo, toda vse kaže, da bo moral deliti usodo z dr. Laskerjem, ki ga je Capablanca vedno od rival; najbrž se bo tudi Aljehin poslužil te taktike. Na pravkar končanem turnirju v Berlinu je dosegel Capablanca prvo mesto; dosegel je 12½ točk in ni izgubil nobene partije. Niemcovič je dosegel 7 točk, Spielman 6½, Tartakover 4, nato sledita Reti in Rubinstein. Podrobneje bomo poročali v prihodnji številki.

Listnica urednika.

Ker je šahovska rubrika namenjena našim najmlajšim šahistom, je potrebno, da mi sporoče sami svoje želje in eventualno tudi sami kaj prispevajo v ta kotiček.

Pogoditi jo moraš. Mati: »Kaj pa radinga nekaj v svojem spričevalu, Jože?«

Dijak: »Razrednik mi je rekel, da moram svoje spričevalo zboljšati in sedaj brišem slabe ređe in vpisujem dobre.«

Na naboru. Skalarjevega Grgo so pozvali na nabor, zadnjikrat, ker Grgo vidi že od rojstva slabo in ni bil zato nikoli potrjen. Pa so ga vprašali tudi, odkod je doma. »Bohinjec, sem s Koprivnika,« je odvrnil Grgo.

»Kje je pa vaš srez?«

»Res, res,« je zatrdil Grgo še enkrat, »s Koprivnika.«

»Vedeti hočemo samo za vaš srez,« so mu pojasnjevali gospodje.

»Da, prav zares, če vam pravim, s Koprivnika sem,« se je dodobra razhudil Grgo.

Vozel je razrešil šele Grogov tovariš, dijak, ki je našemu Bohinjcu dopovedal, kaj bi gospodje radi vedeli. Ko je pa Grgo domel, za kaj gre, se je široko zarežal in robato zaklel: Ti hudičev srez, ti! Doma v Bohinjju pa pravimo tej reči okraj. —

M. M.

Iz dijaškega zavoda. Predstojnik: »Povejte mi, Hojar, ali se sme na veliki petek brez greha jesti goveja juha?«

Dijak: »Juha, ki jo dobe na mizo ravnatelj in prefekti, se ne sme, juha pa, ki jo dobe gojenci se sme uživati brez greha.«

Na trgu. Gospa (rdečelična in rejena): »Po čem prodajate jajca?«

Kmetica (z žuljevimi rokami, suha in zdelana): »Po pet kron, gospa.«

Gospa: Moj Bog, kaj nam kmetje res ne pustite več živeti in nas hočete spraviti žive v grob?«

V gledališču. Gospa: »Kje imaš pa kukalo?«

Profesor: »Kukalo? A glej, oddal sem ga v garderobi.«

Iz šole. Profesor: Imenujte mi tri stvari, ki vsebujejo škrob.

Dijak: En ovratnik in dve manšeti.

Zlogovnica.

(Tone Kladvar.)

Sestavi iz zlogov: a, ba, berk, ci, čar, di, e, el, in, ja, jan, ji, ka, le, len, maj, na, ni, rez, san, so, stop, tim, va, zar, žem, žu besede sledečega pomena: 1. trg v Sloveniji, 2. človeško pleme, 3. moško krstno ime, 4. umetnina, 5. otok, 6. svetopisemska oseba, 7. telovadni izraz, 8. del turške vojske, 9. perzijsko mesto.

Začetne črke od zgoraj navzdol in končne črke od spodaj navzgor dajo izrek.

»Papeži.«

(Ognjestav-Krog).

Anastazij I.	359—401
Benedikt VI.	973—974
Bonifacij VIII.	1294—1303
Evgenij II.	824—827
Feliks II.	483—492
Lucij III.	1131—1185
Martin IV.	1281—1285
Sikst IV.	1471—1484
Viktor I.	190—201

Dobro poglej in dobiš lep latinski izrek.

Rešitev ugank in imena rešilcev v prihodnji številki. Tekmovati smejo samo naročniki(ce), ki naj pošljejo svoje rešitve do 30. novembra na uredništvo: Gradišče 4 v Ljubljani. Izžrebani rešilec dobi za nagrado vezan izvod **Dijaškega koledarja za šolsko leto 1928/29.**

Rešitev križaljke v šte. 1.—2.

Vodoravno: 2. sad, 4. Evgen, 5. era, 6. steka, 10. kist, 12. Vega, 15. Mostar, 16. Malaga, 17. sloj, 19. liga, 20. Ahaja, 23. Una, 24. Agata, 25. oda.

Navpično: 1. Zagreb, 2. svet, 3. Deak, 6. Visla, 7. staja, 8. Avala, 9. zgaga, 10. kos, 11. sto, 13. Eli, 14. aga, 18. Kanada, 21. Hugo, 22. jata.

Prav so rešili. V Grosupljem: Fr. Adamič; v Kočevju: Pet. Kump, Ant. Repič, Mirosl. Trost; v Ljubljani: Lipoglavšek Slava, Hočvar Jurij, Rehberger Draga; v Mariboru: Fr. Modrinjak, v Murski Soboti: Mikola Fr., Kličan Koloman, Čahuk Aleks., Peiš Zoltan; v študencih pri Mariboru: Jug Franjo; v št. Vidu n. Lj.: Škulj Josip in Moder Janko.

Nagrado je dobil Čahuk Aleksander v Murski Soboti.

Knjigarna Nova Založba

Trgovina s pisarniškimi
potrebščinami

r. z. z. o. z.

v Ljubljani, na Kongresnem trgu

priporoča dljakom in njih staršem bogato izbiro vsakršnih šolskih in pisarniških potrebščin, vse knjige za šole, zvezke, pisalno in risalno orodje, barve, papir za risanje in za načrte itd.

Kdor kupi za 100 Din, dobi na izbiro: Podobe iz sanj (Cankar), ali dramo Kasijo (Majcen), ali pesmi Tristia ex Siberia (Mole) kot dar. — Pri Novi Založbi je izšla Literarna veda (dr. Keleminova).

Ljudska posojilnica

reg. zadruga z neomej. zavezo
v LJUBLJANI

obrestuje hranilne vloge po najugodnejši obrestni meri, vezane vloge po dogovoru ter brez vsakega odbitka.

Svoje prostore ima tik za frančiškansko cerkvijo, v lastni palači, zidani še pred vojno iz lastnih sredstev. Poleg jamstva, ki ga nudi lastna palača, veleposestvo in drugo lastno premoženje, jamčijo pri Ljudski posojilnici kot zadrugi z neomejenim jamstvom, za vloge vsi člani s svojim premoženjem, ki presega večkratno vrednost vseh vlog.

Hranilne vloge znašajo nad 140 milijonov Din.

Trgovske knjige in
šolski zvezki.

Vedno v zalogi: glavne knjige, ameriški journali, štruce, spominske knjige, bloki, mape i. t. d.

Na debelo! Na drobno!

ANT. JANEŽIČ

LJUBLJANA

Florjanska ulica št. 14

Knjigoveznica,
industrija šolskih zvezkov
in trgovskih knjig.

TISKARNA SLOVENIJA

DRUŽBA Z OMEJ. ZAVEZO

V LJUBLJANI

WOLFOVA ULICA ŠT. 1

IZVRŠUJE VSA V
TISKAR. STROKO
SPADAJOČA DELA
PO ZMERNIH CENAH

ČASOPISI, KNJIGE,
BROŠURE, VABILA,
PLAKATE ITD. ITD.

:: USTANOVLJENA LETA 1889. ::

Telefon šte. 16.

Poštni ček. 10.533.

**Stanje vložnega denarja nad 300 milij. dinarjev
(1 milijarda in 200 milijonov kron.)**

Mestna hranilnica ljubljanska

(Gradska štedionica)

LJUBLJANA, Prešernova ulica

sprejema vloge na hranilne knjižice kakor tudi na tekoči račun, in sicer proti najugodnejšemu obrestovanju. Hranilnica plačuje zlasti za vloge proti dogovorjeni odpovedi v tekočem računu najvišje mogoče obresti.

Jamstvo za vse vloge in obresti,

tudi tekočega računa, je večje kot kjerkoli drugod, ker jamči zanje poleg lastnega hranilničnega premoženja še mesto Ljubljana z vsem premoženjem ter davčno močjo. Vprav radi tega nalagajo pri njej sodišča denar nedoletnih, župnijski uradi cerkveni in občine občinski denar.

Naši rojaki v Ameriki

nalagajo svoje prihranke največ v naši hranilnici, ker je denar tu popolnoma varen.